

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské/kombinované studium

2011-2013

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Iva Jobánková

Agrese (šikana) u žáků základních škol

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: PaedDr. Viola Rašínová

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

Master/Combined Studies

2011-2013

DIPLOMA THETIS

Iva Jobánková

Aggression (bullying) among primary schools pupils

Prague 2013

The Diploma Thesis Work Supervisor:

PaedDr. Viola Rašínová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 28.2.2013

Iva Jobánková

Poděkování

Ráda bych poděkovala za vedení diplomové práce a odbornou pomoc při jejím zpracování paní PaedDr. Viole Rašínové a dále všem respondentům, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření.

Anotace

Diplomová práce se zabývá agresivitou a šikanou u žáků druhého stupně ZŠ. Teoretická část obsahuje charakteristiku základních pojmů: agresivita, šikana, agresor, oběť. Poslední kapitola teoretické části je zaměřena na prevenci, kdy subjektem prevence je společnost, pedagogové, rodiče, ale i děti.

Praktická část je zaměřena na výzkum, týkající se zjištění šikany. Jako výzkumné metody bylo použito dotazníkové šetření. Empirická část mapuje zkušenosti žáků se šikanou na konkrétní základní škole. Zejména se jedná o zjištění výskytu, jaké jsou projevy, zjištění, kdo je agresorem a komu se oběti nejčastěji svěřují.

Klíčové pojmy

Agresor, agrese, kyberšikana, násilí, pedagog, prevence, oběť, šikana.

Annotation

This thesis deals with aggression and bullying among pupils of primary schools. The theoretical part contains the basic terms: aggression, bullying, aggressor and victim. The last chapter of the theoretical part is focused on prevention; the prevention subject is society, educators, parents and children.

The practical part is focused on the research findings related to bullying. As a research method was used a questionnaire. The empirical part maps pupil's experience of bullying in the specific primary school. In particular, it is the detection of occurrence, what are the symptoms, who is the aggressor and who the victims are most often confer.

Key words

Aggressor, aggression, cyberbullying, violence, educator, prevention, victim, bully.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. ŠIKANA A AGRESIVITA NA ŠKOLNÍ PŮDĚ	9
2. AGRESE A JEJÍ DEFINICE	10
2.1 Dělení agrese	11
3. ŠIKANA	13
3.1 Definice šikany.....	13
3.2 Stádia šikany	14
3.3 Druhy a formy šikany	16
3.4 Kyberšikana	18
3.5 Účastníci šikany	21
4. TRESTNÍ PRÁVO	26
4.1 Povinnosti školy	28
4.2 Podmínky trestní postizitelnost pachatelů	30
4.2.1 Případy, které skončili vězením	32
4.3 Instituce.....	33
5. PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANĚ	35
5.1 Překážky při řešení šikany	37
5.2 Druhy ochrany proti šikaně.....	39
5.2.1 Řešení šikany.....	40
5.3 Opatření proti šikaně	41
5.4 Preventivní programy	44
PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
6. CÍL A HYPOTÉZY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	46
6.1 Metody výzkumného šetření.....	47
6.2 Charakteristika výzkumného vzorku.....	47
6.2.1 Výsledky výzkumného šetření žáků základních škol	49
6.2.2 Výsledky výzkumného šetření učitelů základních škol.....	60
6.3 Ověření hypotéz	66
ZÁVĚR.....	68
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH	72

ÚVOD

V posledních několika letech média opakovaně upozorňují na narůstající agresivitu dětí ve školách. Zároveň stoupá procento dětí, které mají problémy se svým chováním. Situace na školách je velmi vážná, o tom svědčí zájem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, které vydalo již několik materiálů k šikanování (Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, či Školní preventivní program pro mateřské a základní školy a školská zařízení). Šikana není problém pouze v České republice, jde o globální problém. O tom svědčí skutečnost, že ve Francii rodiče mohou pojistit svého potomka pro případ, že se stane obětí šikany, pojišťovna Mutuelle assurance éleve je ochotná proplatit náklady na léčbu i škodu na majetku. Pokud budeme šikanu ignorovat a tento jev bude stoupat, dojde jistě k ohrožení vývoje celé společnosti a jednotlivců, kteří v ní žijí. Podle Dr. Michala Koláře, který se šikanou zabývá více než dvacet let, se šikana v zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech typech českých škol. Je nutné zmínit, že se mnoho případů odehrává mimo zorné pole učitelů, např. cestou do školy či ze školy. Autorka se na základní škole setkala se šikanou. A to je také jeden z důvodů pro výběr tohoto tématu.

Cílem diplomové práce je nejprve seznámení s obecnými teoretickými východisky. Věnuje se vymezení základních pojmů, definici šikany a agrese, stádiím šikany. Teoretická část charakterizuje jednotlivé účastníky šikany a seznamuje také se šikanou z hlediska právní formy. Uvádí, co je povinností ředitele a povinností pedagoga, jaká jsou výchovná opatření vůči agresorovi dle školních předpisů. Teoretickou část práce uzavírají rady, jak bojovat proti šikaně.

V druhé praktické části diplomové práce jsou rozpracovány sociologické výzkumy ze dvou základních škol. Dotazníková šetření jsou realizována u pedagogů druhého stupně základních škol a u žáků 9. tříd. Dotazníky pro pedagogy se zaměřují na vzdělání a zájem pedagogů o tento sociálně patologický problém. Zjišťují, zda učitelé prošli školením, znají stadia šikany či přečetli nějakou knihu o šikaně. Cílem dotazníků pro žáky je zmapovat výskyt šikany. Výzkumné šetření zjišťuje, zda se šikana odehrává na vybraných školách, kde se odehrává a kolik volného času tráví děti na počítači.

1. ŠIKANÁ A AGRESIVITA NA ŠKOLNÍ PŮDĚ

Přestože by škola měla žáky směřovat k demokratickým principům ve výchově, vést je ke komunikaci a respektu, objevuje se u dětí jeden z nejvýraznějších sociálně patologických jevů – a to je šikanující chování.

Šikanování žáka jeho spolužáky není ničím novým. Dětská agresivita je problém celosvětový. Jedná se o chování dítěte, které je namířeno proti vrstevníkům, někdy i proti rodičům, vychovatelům či pedagogům. Projevuje se útočným jednáním proti druhému člověku. Útočné chování a hrubá síla slouží dítěti jako nástroj k tomu, aby dosáhlo toho, po čem touží. Mnoho dětí denně přichází do školy se strachem z posměchu, pomluv, z bití, ponižování a z dalších negativních projevů a činů. Tyto následky mohou být velmi vážné a celoživotní. Proto je třeba šikanu nepodceňovat a účinně proti ní bojovat.

Je za potřebí říci, že celkově agresivity přibývá. Nejvíce utrpení a zmařených lidských životů zažilo 20. století. Zvýšenou agresivitu, která je často spouštěčem šikanování, má na svědomí celá řada dalších věcí. Také dospělí zapomínají na svůj podíl na agresivním a násilném chování mládeže. To se netýká jen rodičů (nesprávné výchovy v rodině), ale také lidí, kteří jsou tzv. na očích – politiků, sportovců, herců.

Všichni si nejdříve musíme uvědomit jednu důležitou a základní věc. Každý jedinec má agresi v sobě. Agresivní sklony se u člověka vytvářejí v prvních letech života. Dle některých psychologů (např. Z. Matějček) je agrese naučená. Osvojujeme si ji na základě zkušeností nebo zprostředkovaně dle toho, co vidíme kolem sebe. Z dítěte se stává agresivní člověk postupně. Pamatuje si jednání, které vede k úspěchu. Vytváří si několik druhů „scénářů“, které pak dle podobnosti používá. Na základě tohoto jednání si pak odvozuje zásady, podle kterých se řídí. Velký vliv tedy mají lidé, ve kterých dítě vidí svůj vzor. Jedná se o rodiče a nejbližší okolí, ale také samozřejmě o hrdiny z televizních obrazovek. Otázkou ovšem zůstává u lidí, kteří pocítují rozkoš, když jeho oběť trpí. Tito lidé jsou už ovšem předmětem pro zkoumání psychologů, protože toto není v žádném případě klasické chování a reakce normálního jedince.¹

¹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. s. 21-24. ISBN 80-7178-049-9.

2. AGRESE A JEJÍ DEFINICE

Projevem agresivity v chování jedince je agrese. O jednotnou definici agrese se vedou stále spory a lze předpokládat, že k vytvoření jediné definice v nejbližší době nedojde z důvodu odlišných teoretických východisek, jež vědci zastávají. V odborné literatuře se lze setkat s mnohými typologiemi a teoretickými východisky příčin vzniku agrese. Dle některých autorů příliš obecné vymezení agrese potlačuje její specifické projevy a příliš zúžené pojetí zase omezuje její široké významové pole.

„Agrese – je útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci); biol. jakákoliv fyzická akce nebo hrozba akcí, kterou jednotlivec zmenšuje svobodu nebo genetickou způsobilost jiného jednovce; agresivita může být buď potlačena a projevit se krátkodobě podrážděností nebo dlouhodobě psychosomatickými důsledky a být přesunuta, ritualizována nebo symbolizována, anebo se může projevit otevřeně; existují krajní výklady; dle psychoanalytiků jde o pud, dle etologů součást instinktivní výbavy umožňující přežití; dle zastánců soc. učení jde naopak o naučenou odpověď.“²

„Lidskou agresi je možné definovat jako záměrné jednání, jehož cílem je ublížit jinému člověku.“³

„Agrese (z lat. Aggressio) – výpad, útok – jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“⁴

S agresí úzce souvisejí pojmy jako agresivita, násilí, asertivita, hostilita, hněv. V praxi se stává, že asertivita snadno přejde do agrese, hněv se vyskytuje spolu s hostilitou a agresí apod.

² HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. s. 22-23. ISBN 80-7178-303-X.

³ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. s. 14. ISBN 80-902614-1-8.

⁴ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. s. 9. ISBN 978-80-247-2310-5.

V **násilí** jde o jednu z forem agrese. Na stejnou úroveň můžeme postavit například šikanování, obtěžování aj.. Klinicky orientované směry psychologie a psychoanalýzy chápou násilí jako extrémní formu agrese.

Hostilita znamená nepřátelské naladění vůči jedinci nebo více lidem, i sobě. Hostilní člověk se chová nepřátelsky, hodnotí téměř výlučně kriticky a negativně. Může a nemusí být příčinou agrese, stejně tak i složkou agresivity.

Hněv je silná afektivní reakce na frustraci. Jde o stav, který často agresi doprovází. Je to emoce, jejímž původním smyslem bylo připravit jedince na útok.

Asertivita je schopnost prosazení svých názorů a práv při dosahování cílů v rámci existujících zákonů. Asertivní člověk se nenechá vmanévrovat do chování, se kterým nesouhlasí. Objevuje se také názor, že se jedná o snahu získat sociální dominanci a kontrolovat ostatní ve smyslu jejich chování, jednání a názorů.⁵

2.1 Dělení agrese

Agrese zahrnuje široké spektrum projevů. Pro školní prostředí lze agresi dělit na tři dimenze: **přímá – nepřímá, fyzická – verbální, aktivní – pasivní**. Kombinací získáme 8 možných forem.

- Fyzická aktivní přímá agrese – jedná se o bití oběti, fyzické ponižování. Ve školním prostředí se s touto agresí setkáváme ve formě záměrného fyzického ubližování.
- Fyzická aktivní nepřímá agrese – znamená najmutí jiného člověka k ublížení oběti. Agresor se na samotném ubližování nepodílí, většinou přihlíží a vymýšlí způsoby, jak oběti ublížit.
- Fyzická pasivní přímá agrese – znamená bránění někomu v dosahování jeho cílů, např. ničení pomůcek, záměrné znehodnocování pokusů.
- Fyzická pasivní nepřímá agrese – odmítnutí splnění některých požadavků, jako neuvolnění místa v lavici, odmítnutí pomoci postiženému spolužákovi.

⁵ ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. s. 12-13. ISBN 80-902614-1-8.

- Verbální aktivní přímá agrese – jde o nadávky, urážky, slovní ponižování. Zde je důležité, aby se pedagog nestával hluchým vůči těmto výrazům. Jestliže pedagog přijme nadávky u žáků jako normální, tak se normálními stanou.
- Verbální aktivní nepřímá agrese – jedná se o mírné, většinou psychické ubližování spolužákovi, pomlouvání jeho oblečení, chování, špatné napovídání spolužákovi při zkoušení. O tomto typu agrese lze hovořit, pokud se ve třídním kolektivu objeví první stádium šikanujícího chování – tzv. ostrakismus.
- Verbální pasivní přímá agrese – znamená naprostou ignoraci druhého spolužáka, neodpovědí mu na pozdrav, na jakoukoliv otázku. Tato agrese úzce souvisí s ostrakizací.
- Verbální pasivní nepřímá agrese – jde o častou agresi ve školním prostředí. Znamená nezastat se spolužáka, pokud je nespravedlivě kritizován či trestán.⁶

Stále živá je i starší Moyerova klasifikace (1968). Je založena na studiu chování zvířat, ale je z ní možno vycházet pro porozumění lidské agrese. **Moyer formuloval sedm druhů.**

- 1) Predátorská agrese – útočné chování proti přirozené kořisti; většinou jde o mezidruhový typ agrese (vzácně se však vyskytne i mezi příslušníky stejného druhu). Vyvolávajícím podnětem je zpravidla pohybující se kořist.
- 2) Agrese mezi samci případně samicemi – vnitrodruhová agrese. Slouží k nastolení hierarchie samců ve skupině. Mezi samicemi se vyskytuje zřídka.
- 3) Agrese vyvolaná strachem – v situaci, která jedince ohrožuje a neumožňuje únik. Vždy jí předchází pokus o útěk.
- 4) Dráždivá agrese – může být vyvolána různými živými i neživými objekty. Předchází jí frustrace, bolest, hlad, únava, nedostatek spánku či jiné stresory.
- 5) Rodičovská agrese – reakce matky v situaci ohrožení jejího mláděte.
- 6) Sexuální agrese – je vyvolána podněty, které jsou příčinou sexuálních reakcí. Vyskytuje se především u samců.
- 7) Agrese jako obrana teritoria – reakce na narušení již vymezeného území.⁷

⁶ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. s. 29-32. ISBN 978-80-247-2310-5.

⁷ MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. s. 39-66. ISBN 978-80-247-2310-5.

3. ŠIKANA

Šikana je nebezpečný sociálně patologický jev, při kterém je ponižována lidská důstojnost a čest, je omezována osobní svoboda, svoboda rozhodování, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku.

3.1 Definice šikany

„Slovo šikana pochází z francouzského slova *chicane*. Znamená to zlomyslné obtěžování, týrání, sužování, pronásledování, byrokratické lpění na liteře předpisů. Pojem šikana zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první v České republice před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu – v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat.“⁸

V odborné literatuře je mnoho definic šikany, diplomová práce uvádí jen několik.

„Žák je šikanován, když je vystaven, opakovaně a po určitou dobu, negativním akcím ze strany jednoho nebo více žáků.“⁹

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“¹⁰

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) vymezilo problematiku šikany v Metodickém pokynu MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (dále jen pokyn). Metodický pokyn MŠMT definuje šikanu velmi srozumitelně. „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, poškozování věcí, tak i útoky slovní

⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. s. 25. ISBN 80-7178-049-9.

⁹ OLWEUS, D. *Bullying at school. What we know and what we can do*. Oxford: Blackwell, 1993. s. 9.

¹⁰ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 27. ISBN 80-7178-513-X.

v podobě nadávek, pomluv či ponižování. Může mít i formu sexuálního obětování a zneužívání. Nově se může realizovat i prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.“¹¹

3.2 Stádia šikany

Šikana není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti, ale je záležitostí vztahů nějaké konkrétní skupiny. Šikana má jednotlivá stádia, která se vyvíjí postupně a jejich brutalita a agrese stále stoupá. Jednotlivá stádia šikanování vyžadují odlišný přístup, proto Dr. Kolář vypracoval základní pětistupňové schéma. Je důležité rozlišovat různé stupně šikany, jelikož každé stádium vyžaduje jiný způsob zásahu.

První stupeň – zrod ostrakismu

Mezi rodiči a někdy i pedagogy je rozšířená představa, že ke zrodu šikanování jsou zapotřebí zcela výjimečné podmínky, což je omyl, šikana se může objevit v každé skupině. U ostrakismu neboli identifikaci se jedná převážně o mírnou psychickou formu násilí. Okrajového člena skupiny ostatní pomlouvají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet drobné legrácky. Žák je neoblíben a není uznáván. Žáci ho odmítají, spřádají proti němu intriky apod.. Tato situace je zárodečnou podobou šikany. Takové dítě začíná přijímat roli utlačovaného, odstrkovaného, nedokáže se účinně bránit. Tento první stupeň je velice těžko pozorovatelný. Učitel by měl mít pro tyto projevy vytříbený cit a měl by umět rozlišit skutečný vtíp od zlého úmyslu. Rodiče se většinou o těchto projevech nedozví, mohou však vpozorovat, že se mění chování dítěte.

Druhý stupeň – fyzická agrese a přitvrzování manipulace

Ostrakismus přerůstá do druhého stádia a proces ubližování slabším pokračuje. Toto druhé stádium je již tvrdší. Agresoři si otestují situaci a zjistí, kam až mohou zajít a zkoušejí přitvrdit. Vzorce chování z prvního stádia se vystupňují, spouštěcím

¹¹ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. s. 7. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

mechanismem může být nějaká zátěžová situace. Agresoři se odhodlají k prvnímu fyzickému napadení oběti a vychutnávají zážitek moci, strachu a bolesti oběti. Zde záleží na vztazích ve skupině, pokud je skupina vůči šikaně imunní, pak je jisté, že násilí v nějaké podobě zakoření. Pokud ve skupině existuje soudržnost a převažují pozitivní morální hodnoty, kdy žáci mají k ubližování druhým negativní postoj, pak pokusy o šikanování neuspějí. Tato skupina nevzniká sama, chvíli trvá, než je takováto skupina pedagogickým způsobem vytvořena.

Třetí stupeň – klíčový moment – vytvoření jádra

Ve třetím stádiu se už vytváří jádro agresorů. A to je klíčový moment. Už se nešikanuje náhodně, ale systematicky. Ve skupině může být tzv. podskupina s jinými normami, například dívky, které se šikanovaného zastanou. Problém je v tom, že děti, i když se vyvíjejí morálně dobře, mají tendenci přizpůsobovat se skupině. A tak skupina agresorů (jádro) začne spolu systematicky spolupracovat a šikanovat vhodné oběti.

Čtvrtý stupeň – většina přijímá normy agresorů

Pokud ve skupině není silná pozitivní podskupina, činnost jádra agresorů může pokračovat a normy agresorů většinová část skupiny přijme a stanou se nepsaným zákonem. Silí tlak k přizpůsobení na dosud neangažované členy skupiny. Ti, kteří původně nesouhlasili nebo se neangažovali, začínají souhlasit nebo se aktivně zapojují, protože např. mají strach, že kdyby zůstali stranou, tak by na sebe mohli upoutat pozornost agresorů a stát se obětmi. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě a aktivně se účastní týrání a prožívají přitom uspokojení.

Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana

Normy šikany přijmou téměř všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Vytvoří se dvě skupiny, jedna nemá žádná práva, druhá má naopak všechna. Zde už přichází dokonalá šikana, agresoři si začínají říkat nadlidi a oběti jsou pro ně otroci. Oběti nejsou schopny se bránit, a tak agresoři na nich využívají všechno, co se využívat dá (materiální věci, rozumové schopnosti, školní znalosti atd.). Oběti se snaží uniknout např. nemocí, nevolností či neomluvenou absencí.

Často vůdcem skupiny je jedinec s výborným prospěchem a organizačními schopnostmi, který je u učitelů oblíben, a proto signály slabšího studenta (oběti) jsou přehlíženy.

U obětí čtvrtého a pátého stupně jsou následky závažné a zřejmě mají celoživotní charakter. Někdy mohou končit i sebevraždou oběti. Důležité je podchytit tuto skupinovou moc zcela na začátku, kdy je teprve v počátku, k tomu je zapotřebí porozumění stadiím šikanování. Znalost vývoje šikanování umožňuje respektovat stupně obtížnosti léčby, diferencovat pomoc a promyšleně volit terapeutické postupy.

S pětistupňovým schématem je potřeba v praxi pracovat ze třech důvodů.

- 1) Existuje rozdíl při vyšetřování šikany v počátku a u pokročilého onemocnění skupiny. U prvních třech stádií nalezneme vhodné svědky, kteří jsou ochotni spolupracovat na změně, zatímco u čtvrtého a pátého stádia zůstáváme obvykle sami proti všem.
- 2) Celková léčba skupiny má svá specifika pro každé stádium. První dvě stádia, kdy ještě nemá negativní proces kořeny lze často zvládnout programy osobnostní a sociální výchovy. Třetí stádium už vyžaduje specializovaný program proti šikaně. V případě čtvrtého a pátého stádia je nutné nejprve rozbít vytvořené normy šikanování, které jsou zakořeněny a vytvořit novou konstelaci žáků.
- 3) Stádia šikany umožňují určit, kterou kvalifikovanou pomoc zvolit. První, druhý a někdy i třetí stádium zvládnou odborníci prvního kontaktu. Zatímco specialisté na šikanu jsou vybaveny na čtvrtý a pátý stupeň a zaměřují se na komplikované případy pokročilé šikany a bohužel některé závažné šikany nevyřeší ani specialisté a pak lze pouze mírnit škody.¹²

3.3 Druhy a formy šikany

Situace na školách není rozhodně v současné době příznivá. Nápadné projevy porušují školní pravidla, nebo dokonce naplňují skutkovou podstatu trestných činů. Chování, které označujeme za šikanování je, když jeden nebo více žáků úmyslně,

¹² KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s.45-57. ISBN 978-80-7367-871-5.

většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.

Co se ve skutečnosti skrývá za pojmy agrese a manipulace definice nemůže vyjádřit, proto je důležité uvést příklady šikanování, které mohou přiblížit, co šikanování vlastně je. Následující klasifikace agresí a manipulací šikana ukazuje, co se skrývá za obecnými pojmy agrese, šikana a manipulace. Především jak vypadá chování označované pojmem šikana. Všechny uvedené příklady zaznamenal při své poradenské praxi Dr. Michal Kolář.

Fyzická agrese a používání zbraní: oběť je agresory věšena na lustr, na skobu, a to až do ztráty vědomí a vyznačení škrtící rýhy na krku. Agresoři se zcela vážně pokoušejí oběť vyhodit z okna, shodit z mostu apod.. Je vystavena hromadnému kopání („Pojďme si kopnout, je to zadarmo!“). Je vystavena násilnému sprchování ve studené vodě, případně „malému“ namočení.

Slovní agrese a zastrašování zbraněmi: např. oběti je vyhrožováno zabitím, mučením, násilím. Oběti je nadáváno. Agresoři vtipkují na úkor oběti, mají ironické poznámky, zesměšňují ji a posmívají se jí.

Krádeže, ničení a manipulace s věcmi: např. agresoři berou oběti peníze, zabavují kapesné. Trhají a ničí oblečení, učebnice či sešity oběti.

Násilné a manipulující příkazy: oběť může být donucována pít moč, limonádu, do které bylo napliváno, jíst jídlo z podlahy. Oběť musí agresorům čistit boty, líbat jim je. Je donucena nosit ponižující ceduli.

Zraňování izolací, oklikou a uměleckými výtvary: např. spolužáci oběť ignorují, neodpovídají na její pozdrav, na prosbu nereagují, dělají, že neslyší. Oběť je pomlouvána, zlomyslně osočována, jsou na ní sváděna provinění, kterých se nedopustila. Agresoři zaplavují oběť přílivem „motáků“ s nadávkami, básněmi, kresbami, příběhy a pohádkami. Do této podskupiny zahrnujeme i psychické formy šikany a kyberšikanu (této formě šikany je věnována kapitola 3.4 Kyberšikana).

Šikanování má ve svých **projevech** různou podobu – od zdánlivě neproblematických vtipů až po otevřené fyzické násilí vůči konkrétním chlapcům a dívkám. Je důležité si uvědomit, že tyto projevy jsou vzájemně provázané. Proto zlehčováním tohoto chování, které nepovažujeme za bezprostředně nebezpečné pro konkrétní osoby, otevíráme prostor pro vznik závažnějších projevů, které již vedou

ke zřejmým negativním důsledkům a jen obtížně je můžeme odstraňovat. Z tohoto důvodu je nutné věnovat pozornost všem projevům agrese, které lze členit do tří dimenzí:

1. přímé a nepřímé,
2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.¹³

Kombinací těchto tří dimenzí vznikne osm forem šikanování (viz kapitola 2.1 Dělení agrese).

3.4 Kyberšikana

Se šikanou úzce souvisí forma šikany zvaná kyberšikana. Zatímco klasická šikana se může projevovat jak fyzickými útoky, tak útoky psychickými, kyberšikana se odehrává pouze v psychické rovině. Jedná se o záměrné násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků, především prostřednictvím mobilních telefonů a internetu. V odborné literatuře se nejčastěji setkáváme s definicí označující kyberšikanu jako:

„jeden nebo více žáků úmyslně většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.“¹⁴

„Kyberšikana zahrnuje útoky pomocí e-mailů, sms zpráv, vyvěšování urážlivých materiálů na internetové stránky apod.. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševní a tělesné zdraví oběti.“¹⁵

¹³ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s.35-37. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁴ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s.84. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁵ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování, s. 7

Od kyberšikany jsou odlišovány především pojmy:

cyber grooming – je zmanipulování oběti pomocí chatu, sms, zpráv, Skypu či ICQ a přesvědčení oběti k osobní schůzce, kde výsledkem může být sexuální zneužití, fyzické napadení atd.;

happy slapping – jedná se o případy, kdy agresori fyzicky napadnou oběť – od fackování, bití, přes sexuální obtěžování až znásilnění. Celá akce je nahrávána, nejčastěji na mobilní telefon, a následně vyvěšena na internetu;

cyberstalking – pochází z anglické terminologie a znamená uštvat kořist. Stalkeři kyberneticky loví svou oběť. Jde o sledování a pronásledování oběti, kontaktování blízkých, narušování soukromí oběti pomocí komunikačních technologií.

Kyberšikana má s nepřímou šikanou stejné charakteristiky jako je záměrnost, psychické násilí. Kyberšikana nezpůsobuje fyzické zranění, ale psychická traumata, která jsou často obtížně léčitelná. Podstata kyberšikany a nepřímé šikany je stejná, rozdíl je především ve využívání prostředků, kdy při nepřímé šikaně jsou využity dopisy a odehrává se v osobním přímém kontaktu či v prostoru třídy, zatímco kyberšikana využívá nekonvenčních prostředků (internet, mobilní telefon) a odehrává se v kyberprostoru (ve virtuálním světě).

Kyberšikana je především jiná:

anonymitou – moderní zbraně zajišťují anonymitu útoku, agresor se méně bojí přistižení a trestu;

neomezeností útoku – oběť je pronásledována 24 hodin denně, jelikož kyberšikana nekončí odchodem ze školy;

profilem agresora a oběti – fyzická převaha nebo věkový rozdíl nehrají roli, oběti útoků nemusí být jen outsider;

oslovením širokého publika – prostřednictvím Internetu a mobilních telefonů se útočná informace rychle rozšíří k mnoha lidem, kteří ji potom mohou léta uchovávat;

obtížnou kontrolovatelností – šikana těžko zjištělná rodiči, učiteli, chybí obvyklé znaky šikanování, dítě nemá modřiny, zničené věci apod.;

nezáměrností – v některých případech si agresor neuvědomuje, že ubližuje (nepozná, že vtip už přestal být vtipem);

dlouhodobým traumatem oběti – kyberšikana vyžaduje méně úsilí – útok se nemusí opakovat, přesto ale může způsobit psychické rány. Klasická šikana většinou sestává z jednotlivých útoků, které se sice opakují, ale dílčí útok pro oběť vždy skončí.¹⁶

Konkrétní podoby jednotlivých forem kyberšikany:

- zatracení: posílání vulgárních a zlomyslných sdělení o určitém jedinci prostřednictvím e-mailu či textových zpráv;
- vyloučení: zobrazování hrubostí o jedinci, což vede k vyloučení jedince z on-line skupiny lidí;
- pronásledování: on-line zastrašujícími projevy, jako výhrůžky o ublížení na zdraví atd.;
- maskování: útočníci zjistí nebo prolomí heslo oběti, proniknou do virtuálního profilu a prostřednictvím ukradené identity oběť poškodí;
- harašení: opakované posílání textových zpráv či emailů s útočným sdělením,
- odhalování: jedná se o zveřejnění a záznam vizuálního či textového obsahu (nahrávka kamerou či telefonem...), který zesměšňuje oběť, narušuje soukromí oběti nebo obsahuje akt páchané šikany či násilí na oběti;
- degradace: sem spadají falešné blogy, profily na sociálních serverech, či prezentacích menších sociálních skupin (školní web, online komunity), posílání lživých sdělení o oběti.¹⁷

¹⁶ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s.83-87. ISBN 978-80-7367-871-5.

¹⁷ CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži : aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde, 2010. s.42. ISBN 978-80-7201-825-3.

3.5 Účastníci šikany

Pro pochopení šikanování je důležité si uvědomit, že se jedná o onemocnění celé skupiny. Šikanování se neodehrává někde ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů určité skupiny osob, není pouze záležitostí oběti a agresora. Infekcí, v tomto smyslu, je šikanování vždy poruchou vztahů skupinového organismu.

1. Agresor

Šikanující dítě se aktivně zúčastní šikany, mívá určité typické vlastnosti. Proto je důležité tyto vlastnosti znát, jelikož pomáhají odhadnout, kdo je agresorem ve skupině, kde k šikaně dochází. Zde si také musíme uvědomit, že je mnoho výjimek a platí, že zdání často klame.

Agresor bývá škodolibý, zlomyslný, krutý. Aktér šikany má sadistické sklony, bývá bezcitný.

Agresor trpí méněcenností, nedostatkem sebevědomí, cítí se nešťastný, závidí spolužákům harmonický rodinný vztah. Agresor se však chová na venek sebejistě, suverénně a nedostatek sebevědomí je skrytý.

Agresor mívá často slabší školní prospěch a zakrnělé svědomí (chybí mu soucit). Chová se dobře tehdy, když je to pro něho výhodné.

Agresor bývá panovačný, rád ovládá druhé. Dělá mu dobře, když má nad druhými moc, je arogantní a často vidí agresi proti sobě i tam, kde žádná není. Bývá často neoblíbený, vzbuzuje spíše strach než sympatie. Zde pozor na oblíbené žáky, kteří dobře vycházejí s učiteli a mají dobrý prospěch. Je-li ve třídě šikany, zvláště dlouhotrvající, mohou za ní stát (nebo ji vést) i oblíbení žáci.

Agresor bývá rváč, který se špatně kontroluje, je temperamentní a snadno se dostává do konfliktů. U agresora vidíme nekázeň, lhaní, krádeže, drzost, ničení věcí ze zlomyslnosti. Ale pozor, nejjeden pedagog se nechal oklamat tím, že se spolehl na dojem loajality, a pak selhal při vyšetřování šikany, jelikož uvěřil informací od šikanujícího dítě, které se mu pak za zády vysmálo.

Základní typy agresorů, které Dr. Michal Kolář rozděluje do třech typů.

- 1) Hrubý typ – charakterizujeme jej jako impulzivního, primitivního iniciátora, který má kázeňské problémy s narušeným vztahem k autoritě. Často se zapojuje

do gangů a páchá trestní činnost. Často tento hrubý typ pochází z rodiny, kde se brutalita a agrese vyskytuje u rodičů. Šikanuje tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost a cíleně zastrašuje ostatní.

- 2) Srandista – optimistický, dobrodružný typ, s vysokou sebedůvěrou, výmluvný a vlivný. V rodině vyrůstají často bez mravních a duchovních hodnot. Šikanuje pro pobavení nejen sebe, ale i ostatních.
- 3) Velmi slušný typ – chová se kultivovaně, narcisticky šlechtěný, zvýšeně úzkostný. Ve výchově zažil náročný přístup, někdy až vojenský dril bez lásky. Mučí a šikanuje cíleně a rafinovaně, spíše beze svědků, skrytě.

2. Oběť

Popsat, jak vypadá oběť šikanování, je obtížnější než zachycení charakteristiky agresora. Kterékoli dítě se může stát obětí, výběr může být naprosto náhodný. Přesto existují určité charakteristiky, které zvyšují riziko, že někdo bude šikanován. Určité riziko představuje tělesná slabost, zvláště pokud jde o chlapce.

Oběť se odlišuje od skupinové normy – nosí brýle, je obézní, má zrzavé vlasy. Dítě se za nějakou zvláštnost stydí, cítí se méněcenné (např. rozštěp rtu, invalidita, koktavost) a dítě se snadno stává předmětem posměchu. Dětský kolektiv bývá krutý někdy i pro nedostatek empatie. Jinou variantou je rasová odlišnost, zvláště pokud je ve třídě pouze jeden Rom.

Dítě se sociálně slabé rodiny – tento faktor je stále rostoucí, jelikož nůžky mezi bohatými a chudými se stále rozevírají.

Nové dítě v sehraném kolektivu i dítě, které bylo delší dobu mimo kolektiv.

Takzvaný šplhoun – dítě, které se snaží získat přízeň učitelů úslužností, a nechápe, jak tím irituje žáky ve třídě. Premianti třídy jsou považovány za šprty.

I oběti rozdělujeme podle typu, jak píše Dr. Kolář ve své knize – Nová cesta k léčbě šikany.

- 1) Oběti slabé – žák, který nebývá v kolektivu oblíben pro svoji odlišnost či handicap. Oběti silné (nahodilé) – i silný jedinec se může stát obětí šikany, když se dostane do kontaktu s šikanující partou nebo při pokusu ověřit si jeho sílu.

- 2) Oběti deviantní – jsou to jedinci nepřizpůsobiví, a tato odlišnost je spouštěčem šikany.
- 3) Typická oběť – žák s určitými charakteristikami – tichý, mírný, málomluvný, nápadně bojácný a zvýšeně sám k sobě sebekritický. Většinou málo fyzicky zdatný.

3. Třída

Agresoři často šikanují i kvůli spolužákům, kterým chtějí předvést svou moc. U chlapců bývá cílem ukázat před dívkami svou mužnost, pokořit možného konkurenta o jejich přízeň. Svědkové šikany vidí něco zakázaného, vybočujícího z norem společnosti. Trýznění spolužáka je zároveň atraktivní podívanou, o čemž svědčí i historické záznamy, podle kterých předkové veřejně prováděly mučení či popravu. Pokud šikana ve třídě stále pokračuje, roste počet žáků, kteří se na šikaně podílejí, jelikož přidat se na stranu moci poskytuje pocit bezpečí.

4. Zastánce

Zastánci jsou prosociální děti, které mají smysl pro odpovědnost, ve třídě jsou oblíbené a vlivné. Jsou vychovány v duchu, že silný chrání slabého. Je zapotřebí takové žáky podporovat a vážit si jich, jelikož čím více bude těchto žáků ve třídě, tak tím spíš třída šikaně odolá.

5. Pedagog

I učitel může být spoluúčastníkem šikany. Může nastartovat a přispět k prohlubování šikany např. kritikou izolovaného žáka. Učitel někdy ignoruje známky šikany a zastává názor: „Ať si to děti vyřídí sami mezi sebou.“ Pedagog se může stát spojencem šikany, když žák získá jeho důvěru. Jedná se o typ žáka s výborným prospěchem, oblíbeného u spolužáků, ale ve třídě se stává bezohledným diktátorem a využívá svou moc. Pak oběť je zcela bezbranná, která nemá možnost se dovolat u pedagoga spravedlnosti. Riziko může představovat také tradiční pedagogický hierarchicko-autoritativní styl. Podporuje totiž vznik táborů „my“ a „vy“. Situace sice zajistí pedagogovi vnější kázeň, ale nedovoluje mu poznat a tudíž i ovlivnit, skrytý život skupiny. Je důležité, aby pedagog byl silná a energická osobnost, která dokáže

spolehlivě nastolit vnější kázeň, bez níž není výuka možná. Proto Dr. Kolář doporučuje demokratický styl, kde kantor promyšleně pracuje se vztahy mezi jednotlivými studenty, mezi studenty a vyučujícími, i mezi samotnými vyučujícími. Demokratické řízení vztahů dovoluje přiblížit formální a neformální strukturu ve skupině.

6. Rodiče

Rodiče agresorů se často ani nedozvědí, že jejich dítě spolužáky šikanuje, jelikož se potomek s tímto doma nepochlubí. Pokud jsou rodiče o takovémto prohřešku školou informováni, často čin bagatelizují. Jiní dítě zbijí, což vede ještě k větší agresi dítěte. Někteří rodiče chování svého dítěte uvítají jako projev ostrých loktů. I mezi agresory jsou však prosociální rodiče, kteří mají morální hodnoty, kterým se výchova vymkla z rukou např. osamělé matky, které možná i sami trpí hrubostí svého potomka.

Díky současné uspěchané době, kdy se rodiče věnují kariéře, tak díky svému pracovnímu zaujetí, nemají na své děti čas a ukazují jim jen svou tvrdou a bezohlednou tvář. Což může vést k agresivitě citově frustrovaného potomka, který si uvědomuje moc peněz, a získává tak pocit nadvlády, povýšenosti a arogance. Citově strádající potomci chtějí nějakým šokem prorazit nevšímavost rodičů, které zajímá jen jejich kariéra.

Zatímco rodiče obětí se o šikaně dozvědí častěji než rodiče agresorů, většina rodičů reaguje správně. Podpoří své dítě emočně, zajistí jejich ochranu, získávají si podrobné informace a spolupracují se školou. Bohužel existují i tací rodiče, kteří bagatelizují svěření o trýznění svého potomka, domnívají se, že šikana prostě patří k dětství a dítěti radí, že to musí vydržet, aby agresora neprovokovalo.

7. Místní komunita

Do školy zasahují místní sponzoři, sociální sítě rodičů, místní politicky aktivní občané či skupiny, jejich aktivity jsou na hranici zákona. Je důležité, aby škola získávala sympatie a podporu veřejnosti, např. pomocí tisku. Čím větší prestiž má škola, tím má větší důvěru rodičů, na které záleží očekávání žáků a jejich respekt k pedagogům, kázeň i pocit bezpečí ve škole.

8. Společnost

Škola a společnost se nedá oddělit. Vztahy mezi spolužáky jsou obrazem společenských poměrů. Tradičně uznávanou zásadu, že silný chrání slabého je vytlačována zásadou „silný má pravdu, slabý má smůlu.“ Normy slušnosti a poctivosti jsou oslabeny a úspěch v podnikání a kariéře je obdivován, i přesto jakými prostředky se ho dosáhlo. Upadá respekt k autoritám, upadá kázeň ve školách, důsledkem je strach chránit slabé před silnými, a proto má šikana „zelenou.“ Ve společnosti vzniká norma, že je běžné, že silnější zneužívá slabšího. S vývojem společnosti přichází rozvoj internetu, počítačových her, mobilních telefonů, tiskovin, které zahlcují žáky násilím, pomocí nahrávek mohou žáci šikanu zesílit. Projevy společenské agresivity zprostředkovává televize. Degradací lidských pozitivních hodnot jsou filmy, které vytváří vztah k zápornému hrdinovi. Krvavý akční masakr v televizi či počítačové hře se jako zábava stává pro rodiče zárukou klidu. Problémy přicházejí s přílivem přistěhovalců, kteří mají jinou kulturu. Ve školách chybí multikulturní výchova. Cílem multikulturní výchovy je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi různými sociokulturními skupinami. Proto výchova směřuje k tomu, aby si tyto skupiny uvědomily, že rozmanitost je založena na rovnosti. Lidé si neuvědomují, že k tomu, abychom mohli žít ve svobodné společnosti, je potřeba více než naplňovat vlastní štěstí. Sartre říká: „Svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého.“¹⁸

¹⁸ ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. s.53-72. ISBN 978-80-247-2991-6.

4. TRESTNÍ PRÁVO

Z hlediska práva je řešení šikany problematické. Právní nástroje, jak agresora potrestat a zastavit další šikanu, se liší podle situace, ve které se oběť nachází. Problém tohoto patologického jevu je, že je páchán dětmi na dětech. Děti nejsou plně duševně vyvinuty a následky mohou negativně ovlivnit další výchovu jak oběti, tak agresora. Z hlediska věku nejsou často agresoři trestněprávně odpovědní, a tak agresor uniká potrestání, jelikož nelze uplatnit dostatečná výchovná opatření. U oběti toto vede k pocitu nespravedlnosti, stává se, že je oběti někdy vyhrožováno a pod pohrůzkou násilí je oběť donucena k páchání deliktů. Učitelé a Policie České republiky však oběti nevěří, že páchá trestné činy z donucení, praví agresoři nejsou potrestáni a oběť může být ještě více poškozena.

K řešení šikanování mají vztah legislativní materiály

- Zákon č. 561/2011 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů (školský zákon), řeší práva a povinnosti školy, žáků a studentů a jejich zákonných zástupců.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, obsahuje některé odstavce, které se týkají vztahů rodičů a dětí, odpovědnosti rodičů a výchovných opatření.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se zabývá problémy dětí, které jsou nějakým způsobem ohrožené.
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Čj.: 14514/2000 - 51.
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Čj.: 224 246/2008 - 50.

Šikana bývá postihována podle ustanovení trestního zákona, neboť v souvislosti s ní často dochází k páchání trestných činů proti svobodě a lidské důstojnosti.

V případě šikany je možné, že jedno jednání může být kvalifikováno jako více trestných činů. Šikana může naplnit skutkovou podstatu trestných činů proti lidské důstojnosti a svobodě.

Trestné činy, které se často váží k šikanování

- Trestný čin vydírání – oběť je pod pohrůzkou násilí nebo násilím nucena k nějakému úkonu („Donesíš peníze nebo tě zmlátíme.“, „Udělej padesát kliků nebo ti zlomím ruku.“, „Lehni si na zem, nebo tě příště zkopu ještě víc.“).
- Trestný čin omezování osobní svobody – bránění ve volném pohybu. Pod tuto skutkovou podstatu lze zařadit různé formy šikany spočívající např. v zavírání oběti, jejím přivazování nebo nucení setrvávat na určitém místě (přivazování k topení, k židli, zavírání na záchodě apod.).
- Útisk – agresor nutí oběť, zneužívá přitom její tísně nebo závislosti, aby něco konala nebo trpěla.
- Ublížení na zdraví – šikana se může projevit i na zdravotním stavu poškozeného, může mít za následek způsobení újmy na zdraví.
- Trestný čin loupež, krádež, násilné jednání s úmyslem zmocnit se věcí oběti. K naplnění skutkové podstaty stačí i výhrůzka takovým násilím („Dej sem ten mobil, nebo tě...“).
- Trestný čin poškozování cizí věci – šikana je založena na úmyslném poškozování věcí oběti.
- Trestný čin znásilnění, kuplířství – jde o projevy sexuálního šikanování.

U majetkových trestných činů je nutné, aby škoda způsobená trestným činem přesáhla částku 5 000 Kč, jinak se jedná o přestupek a čin bude projednán v přestupkovém řízení.¹⁹

Jednotlivá ustanovení trestního zákona obsahují i druh a výši trestu, kterou je možné za daný čin uložit.

¹⁹ TRESTNÍ ZÁKONÍK. Business center.cz. [online] c2010, poslední revize. 15. 7. 2010 [cit. 2011-03-14] Dostupné<<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestnizakonik>>./

Soud může osobě mladší 15 let uložit opatření jako dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu v rámci Střediska výchovné péče, ochrannou výchovu.

V případě mladistvých, tedy osob starších 15 let, ale mladších 18let, je možné uložit pouze některé druhy trestu jako obecně prospěšné práce, trest odnětí svobody, vyhoštění, propadnutí věci či peněžitý trest, pokud je mladiství výdělečně činný. Mladiství jsou posuzováni soudem pro mládež s ohledem na jejich rozumovou a mravní vyspělost.

Osoby starší 18 let jsou plně trestně odpovědné za své skutky.

4.1 Povinnosti školy

Učitelé mají povinnost zejména vykonávat dozor nad žáky během doby, kdy jim je žák svěřen do přechodného dohledu, tj. během vyučování či v přímé souvislosti s ním. Zanedbání dozoru může též zakládat občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou nezletilými, na které byl povinen dohlížet.

Učitel má povinnost oznámení trestné činnosti jako ublížení na zdraví, krádež apod.. Pokud učitel neoznámí tuto trestnou činnost Policii České republiky, mohl by být sám stíhán pro trestný čin neoznámení trestného činu (§ 368 tr. zák.), nepřekažení tr. činu (§367), nadřizování (§ 366), popř. schvalování tr. činu (§ 365), za určitých okolností účastníkem na tr. činu dle trestního zákoníku (např. učitel by viděl, jak je dítěti ubližováno, a ponechal by ho bez pomoci mezi šikanujícími žáky).

Zanedbání jeho pracovních povinností by bylo možno kvalifikovat i jako porušení pracovní kázně a vyvodit z toho pracovněprávní důsledky (snížení platu, výpověď apod.). Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků probíhající během výuky, ale i o přestávkách, jinak řečeno mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému doзору (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech či exkurzích.). Pokud je tedy šikana páčána v tomto období, pak je na místě odpovědnost příslušných pedagogických pracovníků.

Jsou známy případy, kdy se oběť šikany (respektive její rodiče) domáhají vyšetření šikany, potrestání agresorů a vyvození důsledků ve škole. Mnohdy se stanou terčem dalších útoků ze strany pedagogů či ředitele, kteří odmítají odpovědnost za šikanu. Oběti obviňují z toho, že šikanu zveličují, přehánějí apod.. Stávají se tak paradoxně dvojitými oběťmi – jednak přímými šikanami a následně šikanami ze strany ostatních spoluobčanů či školního vedení. Mnohdy útoky a urážky dosáhnou takové intenzity (např. výslovné urážky, jednoznačně nepravdivé informace, použití tisku, televize), kdy je snižována lidská důstojnost či vážnost osoby ve společnosti, a je tak zasahováno do práva na ochranu osobnosti. Jedná se zejména o různé pomlouvání, rozšiřování nepravdivých informací o poškozeném či jeho rodičích, osočování.

Ředitel v oblasti šikany má povinnost seznámit pedagogy, žáky a rodiče s problematikou šikany, upozornit na znaky jejích projevů a poskytnout návod, jak postupovat při jejím řešení. Pedagogům musí zajistit školení a další vzdělávání v této problematice. Učitelé musí být seznámeni se systémem školy pro oznamování a vyšetřování šikany. Školní metodik prevence či výchovný poradce musí vést pečlivou evidenci všech případů agresivního chování a šikanování, spolupracovat s odbornými institucemi ministerstva školství, spolupracovat s žáky, rodiči a pedagogy při řešení šikany (zde je kladen důraz na důvěrnost informací), zajištění kvalitního dohledu o přestávkách učitelů. Stále se setkáváme s názory ředitelů škol, že na jejich zařízení se nic takového nemůže stát, a pokud se šikanující chování objeví, jde o hru, která je nevinná. Oběť si tak nese do dalšího života pocit nespravedlnosti a křivdy a agresoři zůstanou nepotrestáni. Při prokázání, že ředitel školy, neřeší šikanu, která se na škole vyskytuje, je možné domáhat se jeho odvolání.

Výchovná opatření

Dle školního zákona je možno agresorovi uložit tato výchovná opatření:

- napomenutí, důtka třídního učitele, důtka ředitele, snížení známky z chování,
- převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny,
- doporučení rodičům obětí i agresorů návštěvy v ambulantním oddělení střediska výchovné péče pro děti a mládež (dále SVP) nebo v nestátních organizacích majících obdobnou náplň činnosti jako SVP.

4.2 Podmínky trestní postižitelnost pachatelů

Šikana lze postihnout jsou-li splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti, tj. zda je naplněna stránka materiální a formální.

Materiální pojetí trestného činu spočívá v tom, že se agresor dopustil jednání, které má znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně. Materiální pojetí trestného činu je starší a vychází z požadavku, aby byly jako trestné činy stíhány ty skutky, které jsou pro společnost reálně škodlivé.

Formální pojetí spočívá jednak v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit (za předpokladu, že se jedná o pachatele trestně odpovědného), a v tom, že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně. Toto pojetí je modernější, poskytuje vyšší stupeň právní jistoty a není tak snadno zneužitelné jako materiální pojetí trestného činu.

Jednání pachatele musí být zařaditelné pod skutkovou podstatu některého trestného činu, pokud skutek nelze zařadit pod skutkovou podstatu, tak se nejedná o trestný čin. Jednání může být postižitelné jako přestupek. Z hlediska trestní odpovědnosti je ovšem třeba, aby byla splněna i formální podmínka trestnosti. Trestný čin je definován jako jednání nebezpečné pro společnost, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně. Pokud je čin malý (není nebezpečný pro společnost), tak se nejedná o trestný čin. Společenská nebezpečnost jednání se posuzuje vždy s ohledem na konkrétní čin a na rozšířenost daného jednání ve společnosti. Negativní jednání, které je ve společnosti rozšířené může být posuzováno jako trestný čin právě s ohledem se dále rozšiřovat. Naopak jednání, které se vyskytuje jen zřídka ve společnosti, může být posuzováno jako málo společensky nebezpečné. U jednání, jehož podstatou byla šikana, lze předpokládat, z důvodu rozšířenosti ve společnosti, že bude skutek jako trestný čin považován. Rovněž tak na podmínku úmyslného spáchání trestného činu je třeba pohlížet z hlediska ustanovení trestného zákona. Trestní právo totiž rozlišuje mezi nepřímým a přímým úmyslem.

O nepřímý úmysl pachatele se jedná tehdy, jestliže pachatel ví, že může způsobit ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem nebo porušení, a pro případ, že se tak stane, byl s tím srozuměn. Pachatel věděl, že může svým jednáním spáchat trestný čin, ale bylo mu to jedno.

U přímého úmyslu pachatel chtěl svým jednáním ohrožit nebo porušit zájem chráněný ustanoveními trestního zákona. Pachatel věděl, že se svým jednáním trestného činu dopouští a tento trestný čin spáchat chtěl.²⁰

Postižitelnost pachatelů:

- pachatel se dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně;
- jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně;
- musí být prokázán úmysl pachatele dopustit se takového jednání a míra společenské nebezpečnosti;
- je zapotřebí dosáhnout určitého věku.

Trestní stíhání může být problematické u agresorů, kteří nedovršili 15 let věku, jejichž trestní stíhání je nepřípustné. To neznamená, že dítě mladší 15 let, které nemá trestní odpovědnost není možné za určitých okolností postihnout. Dítě může být postiženo jinak (soud může osobě mladší 15 let uložit opatření jako dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu v rámci Střediska výchovné péče, ochrannou výchovu) nebo mohou být postiženi jeho rodiče. Rodiče pachatele mají odpovědnost za výchovu dítěte. Už mnozí rodiče byli odsouzeni, neboť jim nevadilo, že dítě tráví večery mimo domov a vede zahálčivý a nemravný život, dle trestného činu ohrožování mravní výchovy mládeže.

Pro účely případného trestního řízení je nutné uschovat všechny věci, které by mohly sloužit jako důkaz – lékařské zprávy, popř. znalecké posudky psychologa, rozbité věci, které byly poškozeny v souvislosti s šikanou, fotografie, aby bylo možné agresorovi dokázat, že spáchal trestný čin. Častý problém při vyšetřování šikany je nedostatek důkazů, důkazem může být nakonec pouze výpověď oběti nebo znalecký posudek psychologa, jelikož svědkové často odmítají vypovídat před agresorem.

²⁰ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s. 286-287. ISBN 978-80-7367-871-5.

4.2.1 Případy, které skončili vězením

Šikánování je v řadě případů trestnou činností. Bohužel zlehčování problémů vyplývajících z neznalosti vede řadu rodičů, učitelů i dětí k tomu, že je šikánování považováno za „klukovinu“, případně za přestupek související s věkem. To, co se běžně označuje za „klukovinu“ může naplňovat skutkovou podstatu řady trestných činů.

Dva a půl roku nepodmíněně

Petr s dvěma dalšími kamarády napadli Honzu, protože odmítl dát učňovskou výplatu ve výši 60 Kč. Drželi ho a Petr ho ohrožoval břitvou. Honzovi se nakonec podařilo vytrhnout a utéci. (Trestný čin loupeže.)

Petr po dobu půl roku v době teoretické výchovy téměř denně vymáhal násilím svačinu na Honzovi a Pavlovi. Když mu kluci nechtěli svačinu dát, mlátil je pěstí do obličeje a do celého těla. V uvedené době dále nutil pod pohrůžkami zbití Honzu, aby dělal „metro“, tzn., aby lezl pod stoly a hlásil stanice metra. Když Honza odmítl jeho příkaz uposlechnout, donutil ho k tomu bitím. Stejným způsobem přinutil Pavla, aby napodoboval klokana Skipiho. Když se dozvěděl od Honzy, že jeho maminka byla na Policii České republiky, tak ho zmlátil, aby ho donutil k zapření pravdivé výpovědi při případném výslechu na Policii České republiky. (Trestný čin vydírání.)

Petr opakovaně píchl Pavla kroužtkem do těla a potom i do čela nad obočí, až mu tekla krev. (Trestný čin ublížení na zdraví.)

Sedmnáct měsíců nepodmíněně

Skupina založená sedmnáctiletým Martinem měla fašistickou orientaci. Členové měli přezdívky podle tzv. elitních lidí velkoněmecké říše a propagovali některé myšlenky fašistické ideologie. Své spolužáky nutili k bezvýhradné poslušnosti a terorizovali je. Martin je sečtělí, inteligentní kluk a svých činů lituje. Uvědomil si, že násilí plodí zase jen násilí. Chtěl by se vrátit do doby, kdy ještě studoval na střední odborné škole. Tenkrát se mu nic nelíbilo, musel být vyloučen, přešel na učiliště. Uvědomuje si chybu, svůj pokažený život a na všechno se nyní dívá docela jinak.²¹

²¹ KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. s.292-293. ISBN 978-80-7367-871-5.

4.3 Instituce

Ze zákona má škola k dispozici instituce, které se zaměřují na problémové chování žáků, a škole nesmí odmítnout pomoc, pokud škola instituce o pomoc požádá. Spadá jsem jak MPSV, tak Policie České republiky. Pro předcházení případům šikany nebo jejich řešení škola spolupracuje i s institucemi a orgány, které se tímto patologickým jevem zabývají. Mezi instituce patřící do resortu školství lze řadit hlavně speciálně pedagogická centra, pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče.

Speciálně pedagogická centra – vykonávají speciální pedagogickou a psychologickou diagnostiku a poskytují poradenské služby se zaměřením na pomoc při řešení problémů ve vzdělávání, v psychickém a sociálním vývoji žáků se zdravotním postižením nebo zdravotním znevýhodněním.

Pedagogicko-psychologické poradny – jsou zřízeny v každém regionu ČR. Jejich poradenské služby jsou zaměřeny na děti školního věku, zabývají se mimo jiné výchovnými problémy a konflikty ve vztazích mezi vrstevníky a také šikanou. Prostřednictvím metodika prevence zajišťuje prevenci sociálně-patologických jevů, realizaci preventivních opatření a koordinaci školních metodiků prevence.

Střediska výchovné péče – poskytují bezplatné diagnostické, preventivně-výchovné a poradenské služby dětem a mládeži, jejich rodičům i pedagogům. Zaměřují se na prevenci a řešení výchovných problémů a negativních jevů, tedy i na šikanu, v životě dětí a mládeže. Při podezření na šikanu nebo při samotném řešení jejich případů pracují střediska jak s přímými účastníky šikanování, tak i s třídními kolektivy, v nichž pomáhají utvářet nové, zdravější vztahy. Rodičům a pedagogům pak poskytují pomoc, poradenství, odborné a metodické konzultace v této problematice.

K další instituci, na niž se škola v případě potřeby obrací, patří **Orgán sociálně-právní ochrany dětí a mládeže (OSPOD)**. Jeho sociální pracovníci a kurátoři řeší výchovné problémy dětí a mladistvých, zejména v souvislosti s trestnou činností. Kurátor má ze zákona povinnost chránit zájmy dětí. Může nabídnout možnosti řešení, včetně kontaktů na další odborníky, terapii sám neprovádí. Ředitel školy oznamuje OSPOD skutečnosti, které ohrožují bezpečí a zdraví žáka.

Z resortu zdravotnictví poskytují odbornou pomoc **dětské psychologie a psychiatrii, pediatrii a odborní lékáři, dále zařízení pro odbornou poradenskou**

a terapeutickou péči. Dítě, které se stalo obětí šikany a jehož problémy nelze zvládnout ambulantně, může být hospitalizováno v **dětské psychiatrické léčebně.** V léčebnách se dítěti věnují psychiatři, psychologové a pedagogové.

Na Policii České republiky se obrací vedení školy v závažnějších případech šikanování nebo při podezření, že toto jednání naplnilo skutkovou podstatu trestného činu.

Škola může spolupracovat s řadou nestátních institucí, které se zabývají tímto patologickým jevem.

Linka důvěry, bezpečí či jistoty – toto sdružení bylo založeno za účelem pomoci dětem a mladým lidem v jejich obtížných životních situacích, při jejich každodenních starostech a problémech. Jejím posláním je poskytovat těmto lidem telefonickou krizovou pomoc a poradenství. Některá zařízení umožňují i krátkodobý pobyt klientem. Linky důvěry, bezpečí a jistoty mohou klientům doporučit další pomáhající instituce, zajišťují návaznost na další zdravotnické, psychologické a pedagogické služby.

Bílý kruh bezpečí – sdružení, jehož posláním je poskytovat bezprostřední, bezplatnou, odbornou a diskrétní pomoc obětem a svědkům trestných činů, včetně morální a emocionální podpory.

Lata – nabízí programy pro ohroženou mládež. Sdružení LATA pracuje s mladými lidmi staršími 13 let, kteří se ocitli v obtížné životní situaci, v níž hrozí riziko sociálního selhání. Jedná se především o klienty, kteří mají problémy v rodině – nerespektování autority rodičů, výchovné problémy, útěky z domova, specifické problémy neúplných rodin, ve škole – záškoláctví, šikana, izolace ve vrstevnickém kolektivu, nerespektování autority, nezodpovědný přístup ke vzdělání, nízká motivace k jeho dokončení.

Nadace O2 – nestátní nezisková organizace, jejíž prioritou je snaha o systémové řešení problematiky šikany na českých školách.²²

²² BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. s.168-182. ISBN 80-86642-08-9.

5. PŘEDCHÁZENÍ ŠIKANĚ

U šikany platí, že je mnohem jednodušší šikaně předcházet než ji později odstraňovat. Ochrana před šikanou je důležitá, jak tam, kde byla prokázána, tak i tam, kde k ní dosud nedochází. K účinnému předcházení šikany je zapotřebí určitých příznivých podmínek a okolností. Přímou povinnost preventivně působit a řešit šikanování je stanovena i v Metodickém pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. „Všechny školy a školská zařízení mají proto povinnost předcházet všem náznakům agresivity a všem způsobům šikanování mezi žáky a svěřenci. Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoli formě akceptováno. Šikanování se ve své zárodečné formě vyskytuje prakticky na všech školách. Probíhá nejčastěji mezi žáky ve stejné třídě či výchovné skupině a odehrává se v době přestávek, cestou do školy a ze školy nebo v době osobního volna. Škola či školské zařízení má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí, a to podle § 27 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., a podle Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školních zařízení (čl. 2). Podle § 422 občanského zákoníku odpovídá škola nebo školské zařízení i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.“²³

Důležitá je snaha řešit problematiku šikanování ze strany učitelů, vedení školy, rodičů, ministerstva školství a dalších institucí, které mají co dočinění s tímto jevem. Bohužel existuje řada faktorů, které brání efektivnímu řešení šikanování.

²³ MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

Řešení šikany komplikují faktory

Nepřehlednost situace

V určitých případech lze šikanu těžko rozpoznat. Situace může být často nepřehledná, jelikož v určitých případech je těžké rozpoznat, kdo je oběť a kdo agresor, neboť oběť bývá agresorem dohnána také k agresi (nemůže se už jinak bránit).

Nezájem vedení školy

V dnešní době, kdy škola bojuje o každého žáka, lze těžko předpokládat, že přizná otevřeně problémy s šikanou. Ředitelé škol si uvědomují, že přiznáním výskytu šikany na jejich škole, mohou být obviněni z nekompetentnosti spravovat svěřenou instituci, bojí se reakcí České školní inspekce. Proto raději hrají hru na mrtvého brouka, jelikož když problém nepřiznají, tak vlastně neexistuje a nemusejí ho řešit, tím si zachovají dobrou pověst.

Nedostatečné legislativně-kázeňské pravomoce školy

Škola jako instituce je bezmocná, jelikož má nedostatečnou pravomoc v kontaktu s problémovými žáky. Učitelé mohou agresorovi dát poznámku či snížit známku z chování, z těchto opatření si většina agresorů nic nedělá.

Učitelé

Učitelé často o šikaně ve své třídě vědí, ale nepřiznají tuto skutečnost nikomu, jelikož předpokládají, že jde o jejich osobní selhání. I přesto, že oběť za nimi přijde, tak hrají mrtvého brouka a oběť odbydou, např. že si vymýšlí či přehání. Zkušenosti ukazují, že učitelé zasahují spíše ve výjimečných případech než při verbálních útocích agresora (např. v případech ztráty věcí či fyzického napadení oběti). Zde je nutné podotknout, že to není nic divného, jelikož dnešní žáci často mluví vulgárně, a je velmi obtížné prokázat, že se jedná o cílené slovní šikanování. Bohužel i některým učitelům šikana vyhovuje. Učitel uzavře tichou dohodu s agresory a ti mu v hodině sjednávají pořádek. Za tuto službu obdrží od učitele různé úlevy, jako dobré známky či krytí průšvihů.

Žáci

Odhalení šikany je velice složité, už proto, že oběť se ze strachu nesevřívá se svým problémem učiteli ani rodičům. Pro oběť je těžké přiznat, že ho někdo týrá, každý člověk touží být oblíbený. Oběť nechce vypadat jako žalobník, a proto se nesevřívá s tím, že je druhými šikanována.

Rodiče

Někteří rodiče nepřipouští možnost, že by jejich dítě mohlo být agresorem a se školou nespolupracují, komplikují vyšetřování, nedostavují se k jednání a někteří programově vedou děti k násilí, aby se dokázali uplatnit v kolektivu. Často i rodiče obětí odmítají vyšetřování šikany, domnívají se, že by se situace mohla ještě zhoršit.²⁴

5.1 Překážky při řešení šikany

Podstatou vlastností šikanování je skrytost a nepřístupnost. Je to dáno především tím, že často všichni přímí i nepřímí účastníci šikany (včetně obětí) z různých důvodů a pohnutek brání jejímu odhalení. Tento mechanismus se označuje jako základní zakrývající systém nebo také komplot velké šestky. Je proto důležité, umět rozpoznat přímé a nepřímé signály šikanování, které bývají obvykle nenápadné (viz kapitola 3.3 Druhy a formy šikany).

Faktory, které brání účinnému řešení tzv. komplot velké šestky

Od obětí je velmi obtížné získat podrobnější a objektivní informace

Důležitou roli při odhalování šikany hraje oběť. Oběti se však těžce mluví o tom, jak byla týraná a ponižována. Oběti totiž hrozí ztráta posledních zbytků sebeúcty. Někdy nechce jen „bonzovat“, má strach. Pokud oběť prozradí agresora, prožívá pocit viny, úzkost. Stalo se, že když oběť prozradila agresora, pedagog si jej zavolal a došlo ke konfrontaci výpovědí. To je zásadní chyba při vyšetřování šikany. Agresor výpověď zpochybnil. Oba byli potrestáni. Oběť za své „bonzování“ tvrdě zaplatila. Při pozdějším vyšetřování šikany už agresory raději kryje. Agresoři často úporně a vynalézavě lžou,

²⁴ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. s.66-76. ISBN 80-86642-08-9.

používají falešné svědky a nutí oběti ke lhaní nebo odvolání výpovědi. Lhaní a překrucování pravdy při počátečních a mírných formách šikanování lze bez problémů překonat pomocí svědků. Pokud však agresory podporují ostatní členové skupiny, je mimořádně těžké jejich lži odhalit a nejednou i nemožné prokázat. Pro ostatní členy skupiny je příznačný strach vypovídat, chápou to jako „bonzování“. Již v počátečních stádiích onemocnění skupiny šikanou je velmi neefektivní, když se pedagog nahodile ptá žáků, co se stalo a jak to bylo. V pokročilejších stupních onemocnění skupinového mechanismu, kdy skupina vůdců aktivně šikanuje a zbývající část žáků ji z různých důvodů podporuje a kryje, nemá zpravidla učitel na odhalení pravdy žádnou šanci. Nikdo nechce „bonzovat“. Rozhodnutí „neprozradit“ závisí na stupni šikanování. Čím závazněji je skupina nemocná, tím je odhalení neformálního života skupiny obtížnější.

Někteří rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu

Velká skupina rodičů neunesla pravdu, že jejich dítě šikanovalo slabší spolužáky. Nepřijímají výsledky vyšetřování, odmítají jakékoli objasnění a svoje dítě chrání všemi prostředky.

Spolupráci při vyšetřování někteří rodiče odmítají

Mnozí rodiče požadují, aby se nic nevyšetřovalo, aby agresori nebyli potrestáni a hlavně, aby se nic nedozvědělo, skrývají dítě a nedovolí žádné školní vyšetřování. Přerušují jakoukoli komunikaci se školou, přijdou se sice poradit ještě v počátcích šikanování, ale odmítají cokoli podniknout, pouze přislíbí spolupráci, ovšem pak již nepřijdou a na vedení a učitele se neobrátlí, raději přeloží dítě na jinou školu. Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování. Pedagog, i když nevědomky, brání vyšetřování šikany. Agresor bývá v těchto případech sympatický, dobře vychází s pedagogem, dobře s ním spolupracuje. Většinou je považován za jednoho z nejlepších žáků ve třídě. Pedagog si nedokáže představit, že by byl něčeho takového schopen, že by se z něho mohl stát zlý a agresivní člověk. Když vnímáme žáka příznivě, máme sklon hodnotit jeho jednotlivé vlastnosti kladně. Šikanování není věcí kázeňského chování. Proměna hodného žáka v brutálního agresora má své skryté zákonitosti, které jsou vnějšímu pohledu nepřístupné. Je chyba, když se pedagog nechá oklamat vzorným chováním a při vyšetřování ho předem

vyloučí jako pachatele. Pedagog se musí naučit rozeznávat projevy a signály, které souvisejí se skrytým životem skupiny.²⁵

5.2 Druhy ochrany proti šikaně

K základní ochraně proti šikaně patří informovanost žáků o linkách důvěry, včetně telefonních čísel, na která se mohou v případě potřeby obrátit. Ochrana proti šikaně se ve školním prostředí liší podle toho, jestli skupina je nebo není šikanou zasažena. Rozeznáváme tedy primární a sekundární prevenci, někdy se dá mluvit i o prevenci terciární.

Primární prevence představuje soubor principů a metod, které se používají u skupin, kde k šikaně zatím nedošlo. V této fázi se hlavní důraz klade na budování pozitivních a přátelských vztahů mezi členy skupin, ale i na budování pozitivních charakteristik jednotlivců, jako např. sebevědomí, samostatnost, cílevědomost. V rámci primární prevence se děti učí asertivitě, mravním hodnotám, ale i školnímu řádu. Postupy primární prevence se žáky také snaží připravit konkrétně na situaci, kdy dojde k šikaně. Žáci musí vědět, jak se zachovat, na koho se mohou obrátit, jaké může šikana mít pro všechny následky. Primární prevence je většinou v kompetenci učitelů, zejména třídních. Dobrý třídní učitel by měl svoji třídu znát nejlépe. Měl by vědět, jaké preventivní metody jsou pro třídu vhodné a potřebné. Měl by také poznat, když se ve třídě něco špatného děje. Bohužel, jak bylo již uvedeno, není to vždy tak jednoduché a děti umějí šikanu dobře skrývat.

Sekundární prevence se používá, když k šikaně dojde. Je to vlastně samotné vyšetřování a náprava šikany. Zaměřuje se na zastavení a zabránění recidivy již vzniklého chování. Na tento stupeň prevence se zaměřují obdobné instituce jako u prevence primární. Sekundární prevence zahrnuje převážně ambulantní péči pro agresora, oběť a jejich rodiče, např. ve středisku výchovné péče pro děti a mládež, v diagnostických ústavech nebo v nestátních organizacích a krizových centrech. Pokud je šikana již v konečných stádiích, může škola navrhnout přes orgán sociálně-právní

²⁵ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. s. 53-63. ISBN 80-7178-513-X.

ochrany dítěte (dále jen OSPOD) předběžné opatření nebo ústavní výchovu, která je v některých případech chápána jako možná forma trestu. Následně se agresor umístí v diagnostickém ústavu. Naproti tomu se oběti většinou nabízí psychoterapeutická péče pedagogicko-psychologické poradny. Některé oběti se také svěřují krizovým linkám, kam se mohou obrátit zcela anonymně.

Terciální prevence v současné době prakticky nefunguje. Uvažuje se, vybudovat speciální pracoviště, kde by se celodenně pracovalo nejvíce s agresory.²⁶

5.2.1 Řešení šikany

Předpokladem úspěšného boje proti šikaně je připouštění si tohoto jevu na škole. Aby učitel mohl být úspěšný při řešení šikany je nutné provést pečlivý záznam všech případů šikanování a důsledné další sledování. Podrobný záznam může sloužit jako důkazný materiál při rozhovorech s rodiči agresorů. Důležitá, ale bohužel dosud nenaplněná je osvěta pro aktéry šikany a další osoby, které mají se šikanou co dočinění. Učitelé, ředitelé, školní inspektoři, žáci by se měli seznámit s příčinami, formami, s důsledky šikany a s metodami prevence, buď formou samostudia odborné literatury či nabídkovou činností pedagogických center či jiných subjektů poskytující další vzdělávání pedagogických pracovníků. Odbornost učitelů je důležitá pro úspěšné řešení šikany a je nutná k vyvarování hrubých pedagogických chyb. Učitelé se často nevědomky při kontaktu se šikanou dopouštějí hrubých chyb:

- podceňují závažnosti následků šikany,
- přenesou odpovědnost na oběť (nemáš provokovat),
- neberou šikanu na vědomí (nežaluj),
- přímá konfrontace oběti a agresora (někdy i před třídou).

Pro úspěšný boj proti šikaně je vyvarování těchto hrubých chyb a autorita učitele. Žáci musí mít k učiteli respekt, pokud nemají k učiteli úctu, lze předpokládat, že nebudou příliš respektovat navrhovaná opatření proti šikaně tímto učitelem.

²⁶ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. s.78. ISBN 80-86642-08-9.

Je důležitá jak autorita formální, tak neformální pro úspěšné řešení šikany. K posílení autority přispívá podpora ze strany rodičů. Důležitý je přístup učitele ke slabším žákům, dítě musí mít pocit bezpečí ve škole, učitel by se měl umět zastat slabších a rázně zakročit proti veškerým projevům šikanování. Důvěra k učiteli má velký význam, oběť se s největší pravděpodobností učiteli svěří, že je šikanována, pokud ví, že učitel může věřit a může se na něho spolehnout.

5.3 Opatření proti šikaně

Abychom mohli šikaně úspěšně čelit, je zapotřebí dodržování určitých zásad. Říčan zdůrazňuje princip demokracie. „Učitel má být především učitelem demokracie. Jedná se o styl jednání učitele s dětmi, s jejich rodiči.“²⁷ Nebezpečí šikany lze snížit uplatňováním zásad, které pomáhají vytvářet dobré vztahy ve škole i v rodině a prospívají dětskému duševnímu a mravnímu vývoji. Výchova k demokracii je zaměřena na jednání učitele s dětmi a s jejich rodiči.

Hlavní zásady

- 1) Rodiče informovat o problémech školy, důvěra je velice důležitá. Rodiče se pak mohou obrátit na školu, pokud zjistí, že je jejich dítě šikanováno.
- 2) Vytvořit pro rodiče tzv. politiku otevřených dveří – rodiče by měli navštěvovat školu co nejčastěji i při vyučování, mnozí z nich mohou svými znalostmi a dovednostmi obohatit výuku.
- 3) Podporovat aktivitu rodičovské organizace na škole. Rodiče by měli mít možnost získávat informace a společně se radit se školou na důležitých rozhodnutích.
- 4) Ptát se dětí na jejich názory a přání – jedná se o umění naslouchat. Chtít slyšet názory dětí a diskutovat s nimi o svých názorech. Naučit je zaujmout k věci postoj. Říci jim, jaký mám pohled na věc já a zajímat se o pohled jejich. Učitel zde zaujímá roli partnera, nikoliv nadřazené autority.

²⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. s. 78. ISBN 80-7178-049-9.

- 5) Možnost volby – znamená dát vybrat dětem mezi několika variantami, nechat je rozhodnout, jak to chtějí oni. Učí se respektovat názory druhých.
- 6) Pěstovat žákovskou samosprávu – úkolem je, aby se vždy pověřený žák zajímal o blaho třídy, vystupoval jejím jménem jako autorita, hovořil za třídu s autoritou vyšší.

Učitel by se měl těmito zásadami řídit, a tak pomoci vytvořit ve třídě pozitivní klima. Největší překážkou demokratizace školy je nedostatečná průprava učitelů a ředitelů k demokratickému managementu tříd a škol.²⁸

Se zvládnutím šikany souvisí ochrana slabých. „Pro prevenci šikany je velmi významná myšlenka úcty ke každé lidské bytosti (nebo i ke každému živému tvoru, konec konců k přírodě vůbec).“²⁹

Šikaně lze zabránit únikem:

- vyloučit agresory ze školy, rozdělení skupiny útočníků do různých tříd, a tím dojde k rozbití nežádoucího společenství. Škola se může dohodnout se sousední školou o dočasné výměně agresorů;
- přeradit oběti do jiné třídy či využít domácí vzdělávání. Přerazení žáka – rovněž vyvolává řadu pochybností, je třeba tuto možnost dobře promyslet, tato možnost patří k nejjednodušším a zároveň poměrně účinným způsobům řešení. Přerazení oběti do jiné třídy, na jinou školu je nutné zvážit, zda své problémy si oběť nepřenesou sebou (zjišťujeme jak funguje i v jiných skupinách než v problematické třídě). Někdy je možné, že těžiště problému leží v osobnosti oběti.

Pominou-li se nereálná řešení, např. zrušení škol či úplné nahrazení školní docházky domácím vzděláváním, je možné šikaně předcházet především zajímavou výukou s atraktivním programem. Nabídnout žákům takový program, který bude předpokladem pro eliminaci negativních jevů mezi žáky. Jde o to, aby žáci byli co nejvíce zaměstnaní a neměli čas vymýšlet lumpárny. Kdo pracuje, tak nemá čas

²⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. s. 78-79. ISBN 80-7178-049-9.

²⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. s. 81. ISBN 80-7178-049-9.

na lumpárny, držet se věty, kdo si hraje nezlobí. Zajímavá výuka a její obsah se skládá z naprosto promyšlené učební hodiny s využitím zvláštních a poutavých vyučovacích metod, které žáky motivují a rozvíjí prvky pozitivní socializace.

K ochraně před šířením šikany významně přispívá zvýšený dozor. Jedná se především o hlídání míst, kde by mohlo k šikanování docházet, a to ve škole i mimo ni. Po dozoru pedagogové sahají, aby omezili volnému pohybu žáků po škole, motivovali žáky k dodržování školního řádu, vzbuzovali respekt k normám a podporovali dodržování základních pravidel společenských mravů. Význam tohoto opatření je stále na mnohých školách podceňován a stává se formální záležitostí. Školy nedoceňují význam dozoru o přestávkách, i přesto, že na každé škole je rozpis dozorů. Vykonávání dozoru bývá formální a učitel místo dozoru si zařizuje své osobní záležitosti, či nevěnuje pozornost žákům, pije kávu nebo se baví s kolegou. Přitom dozor patří k nejjednodušším prostředkům prevence šikany. Kromě pedagogických pracovníků mohou dozor vykonávat i jiné osoby, které klasický dozor posilují (rodiče, žáci, školník atd.). V případě dozoru z řad dětí se jedná o tzv. „patronát“, kdy většinou pověření žáci z vyšších ročníků drží nad případnými oběťmi ochranou ruku a snaží se ostatní děti hlídat, bavit se s nimi a trávit čas o přestávkách či v době obědů s nimi. Tímto úkolem mohou být pověření i žáci, kteří jsou sami útočníky – učinit kozla zahradníkem. U tohoto řešení musí být učitelé velmi ostražití, učitel musí žáka a prostředí dokonale znát. V zahraničí se často využívá kamerového systému, který hlídá nejfrekventovanější místa, skryté prostory a zákoutí. Tato varianta má ale hodně odpůrců, kteří argumentují myšlenkou, že jde o omezování svobody s přirovnáním systému k policejnímu režimu.³⁰

³⁰ BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. s.83-101. ISBN 80-86642-08-9.

5.4 Preventivní programy

K problematice šikany nejsou snadná a rychlá řešení. Jedinou cestou, jak účinně zabránit rozšířenému násilí jsou kvalitní preventivní programy, které by měly probíhat na co největším počtu škol, a které budou aktivně podporovány Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) i krajskými úřady. V posledních letech došlo k pozitivnímu posunu v informovanosti škol k problematice šikany a možnostech její prevence. Velkým přínosem je to, že pedagogičtí pracovníci mají v dnešní době možnost absolvovat kurzy, semináře a přednášky různých institucí k tomuto tématu a tím pak následně preventivně působit na své žáky. Za nejefektivnější ze způsobů, jak zabránit šikaně, se totiž považuje samotná prevence šikany. V České republice vznikly preventivní programy určené pro žáky škol, které měly za cíl prevenci tohoto sociálně patologického jevu. Mezi nejznámější patří dva projekty, které proběhly téměř současně v letech 2005 až 2008 – Minimalizace šikany a Projekt CHIPS, do kterých se zapojily školy v celé České republice. Prevencí násilí se zabývá projekt Silní bez násilí.

Projekt CHIPS – mezinárodní projekt vrstevnické podpory financovaný z prostředků Evropské unie, byl v ČR realizován Sdružením Linka bezpečí za podpory MŠMT, vedoucím projektu je PhDr. Alena Plšková. Z ostatních států na něm participují Slovenská republika a Polsko. V letech 2006-2008 se projektu zúčastnilo v České republice pět škol s celkem asi 2000 žáky. Jeho hlavním cílem byla pomoc při řešení výskytu sociálně-patologických jevů na škole, při rozvoji a zlepšení vrstevnických vztahů a celkového klimatu v prostředí školy.

Projekt byl založen na pomoci dětí mezi sebou. S řešením problémů, které trápí žáky (šikana, vztahy mezi žáky a pedagogy atd.), jim pomáhali vrstevníci – tzv. pozorovatelé. Ti byli vyškoleni k tomu, aby byli schopni zvládnout řešit problémy vlastními silami. Zároveň se také naučili rozlišovat, které problémy jsou schopni zvládnout sami, a se kterými se již musí o pomoc obrátit na supervizora projektu nebo na některou z institucí k tomu určenou. Projekt se setkal s kladným přijetím jak mezi žáky, tak i pedagogy a na většině škol se díky němu zlepšila celková atmosféra.

Pozitivním zjištěním je, že projekt nezanikl a od března 2010 opět pokračuje pod MŠMT a Vzdělávacího institutu ochrany dětí. Projekt s názvem Řešení vrstevnických

vztahů. Projekt má být ukončen v roce 2013 a během následujících tří let se ho zúčastní 31 škol s celkem asi 18 000 žáky.³¹

Minimalizace šikany (dále MIŠ) – jedná se o celostátní projekt, který byl realizován Nadací O2 a občanským sdružením AISIS. Tříletá celostátní pilotní fáze projektu byla představena v roce 2005 a uzavřela se v roce 2007. Projekt se zaměřil na téma bezpečného klimatu ve škole, kulturu otevřené komunikace, na účinné a bezpečné řešení počátečních a pokročilých šikan a na vytvoření vlastního speciálního programu proti šikanování. Školy, které prošly vzdělávacím programem MIŠ, dokázaly snížit frekvenci šikany. Hlavním cílem a posláním projektu je tedy ukázat cestu, jak účinně snížit výskyt šikany na škole a předat pedagogické veřejnosti ověřené nástroje a postupy pro práci se šikanou. Dalším záměrem je nabídnout program proti šikanování a vytvořit podmínky k jeho zavádění na školách v celé České republice. Snahou Nadace O2 je i nadále šířit program Minimalizace šikany na další školy a otevírat veřejnou diskuzi ve společnosti na téma šikana na školách. Od srpna 2007 funguje na webových stránkách projektu internetová poradna.³²

Mezinárodní projekt Silní bez násilí – projekt zaměřen na podporu pozitivního sociálního klimatu na školách a na prevenci šikany a násilí mezi dětmi. ZŠ Gajdošova Brno ve spolupráci s občanským sdružením Trialog ověřují v České republice tento mezinárodní projekt podporovaný Evropskou komisí. Jeho základní myšlenkou je prostřednictvím zážitkových technik, modelových situací, hudby a tance posílit sebevědomí dětí, dodat jim odvalu a případně vzor pro řešení násilí a šikany v jejich bezprostředním okolí. Děti se zapojí do přípravy muzikálu Streetlight. Jedná se o program primární prevence, který je zaměřen nejen na oběť a agresora šikany, ale především na nečinně přihlížející většinu. V rámci mezinárodního projektu Silní bez násilí, proběhla dne 23. ledna 2009 v Brně mezinárodní konference na téma Prevence násilí a šikany mezi dětmi.³³

³¹ PHILIPPOVÁ, L. a P. JANOŠOVÁ. Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Brno: Tribun, 2009. s. 45. ISBN 978-80-7399-857-8. Dostupné z: http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf

³² MINIMALIZACE ŠIKANY. Informační portál o šikaně na školách. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas/57-o-nas-clanky/290-kdo-projekt-realizuje>

³³ SILNÍ BEZ NÁSILÍ. Podpora pozitivního sociálního klimatu ve školách. Dostupné z: <http://www.silnibeznasili.cz/o-projektu/>

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL A HYPOTÉZY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V poslední době se ve sdělovacích prostředcích objevují informace o narůstajícím násilí dětí ve školách.

Cílem tohoto výzkumného šetření je zjistit, zda na vybraných školách (na Základní škole Špitálská ve městě Praha a na Základní škole K. V. Raise ve městě Lázně Bělohrad) dochází k šikaně či nikoliv, a výsledky z vybraných škol mezi sebou porovnat. Šetření se zaměří na způsob, jakým agresori ubližují spolužákům, v jaké formě a kde se šikana nejvíce odehrává, zda jsou žáci informováni o šikaně. Dále by měl výzkum zjistit, kolik hodin denně tráví čas na počítači, a především k čemu využívají žáci počítače. Neposlední řadě se šetření bude věnovat učitelům, kde bude zjišťovat, zda učitelé četli odbornou literaturu či absolvovali výcvikový seminář na téma šikana, zda znají stádia šikanování, a umějí rozpoznat a řešit šikanu.

Úkolem výzkumu je získat informace k potvrzení stanovených hypotéz.

Hypotéza č. 1: Předpokládá se, že v malém městě bude výskyt šikany menší, než na škole v hlavním městě.

Hypotéza č. 2: Děti z velkého města stráví více času denně na počítači než žáci z malého města.

Hypotéza č. 3: Předpokládá se, že žáci na ZŠ Praha budou o šikaně více informováni, budou se více účastnit besed, než žáci ze ZŠ Lázně Bělohrad, jelikož se předpokládá, že problematika šikany je vyšší v hlavním městě.

Hypotéza č. 4: Předpokladem je, že se oběti z malého města Lázně Bělohrad budou svěřovat daleko častěji svým rodičům než žáci z Prahy.

Hypotéza č. 5: Domníváme se, že na obou základních školách se učitelé setkali s nějakou formou šikany.

Hypotéza č. 6: Předpokládá se, že pedagogičtí pracovníci neumějí správně postupovat při řešení šikany.

6.1 Metody výzkumného šetření

Při výzkumu, který je součástí této diplomové práce, byla použita metoda dotazníku. Dotazníky jak pro žáky, tak pro učitele byly sestaveny s použitím metodologické literatury.

Dotazník pro žáky (vzor – PŘÍLOHA A) obsahuje celkem 12 otázek, které se týkají šikany dětí.

Respondenti odpovídali na 5 uzavřených otázek, 1 otevřenou a 6 polootevřených a to výběrem ze 2 – 10 nabízených možností nebo vlastním doplněním.

Instrukce k vyplňování dotazníku byly jednak součástí dotazníků, jednak byly žákům sdělovány ústní formou před i během vyplňování.

O tom, co je šikana, předchází otázkám krátké vysvětlení pro dotazovaného žáka. V dotazníku děti odpovídaly, až když byly obeznámeny, co je šikanování.

Průzkum byl prováděn anonymně, po obdržení všech vyplněných dotazníků byly odpovědi vyhodnoceny a výsledky zaznamenány do tabulek.

Pro učitele (vzor – PŘÍLOHA C) byl připraven anonymní dotazník s celkem 9 otázkami, které se týkaly připravenosti pedagogů na řešení šikany. Učitelé odpovídali na 6 uzavřených, 1 polootevřenou a 2 otevřené otázky, a to výběrem z 1– 4 možností či vlastním doplněním. Tento dotazník byl předán ředitelem školy učitelům druhého stupně základních škol. Jelikož byl dotazník dobrovolný, tak se neúčastnili všichni učitelé.

6.2 Charakteristika výzkumného vzorku

Průzkum, který proběhl na začátku měsíce října 2012, se zúčastnilo celkem 74 žáků ze dvou základních škol (Základní škola K. V. Raise, Lázně Bělohrad, a Základní škola Špitálská, Praha 9). Údaje o respondentech základních škol jsou zpracovány v tabulce č. 1 pro větší přehlednost.

Základní škola K.V. Raise, Lázně Bělohrad (dále jen ZŠ Lázně Bělohrad) je příspěvková organizace zřizovaná Městem Lázně Bělohrad, její součástí je školní družina a školní jídelna. V tomto školním roce navštěvuje školu 361 žáků. Dotazník byl vyplněn žáky devátých tříd. Vyplňování se účastnilo 37 žáků.

Základní škola Špitálská, Praha 9 (dále jen ZŠ Praha) je příspěvková organizace zřizovaná Prahou 9. V tomto školním roce navštěvuje školu 385 žáků. Dotazník byl vyplněn žáky devátých tříd. Vyplňování se účastnilo 37 žáků.

Cílem šetření bylo zmapování současné situace na druhém stupni základních škol se zaměřením na oblast šikany a kyberšikany včetně zhodnocení rozdílů mezi skupinami respondentů (dle typu školy).

Zároveň byl proveden výzkum připravenosti pedagogů na řešení šikany, kdy učitelé anonymně vyplňovali krátký dotazník. Pro větší přehlednost jsou v tabulce č. 2 zpracovány údaje o učitelích. Tohoto výzkumu se účastnilo 12 respondentů ze dvou základních škol (Základní škola Lázně Bělohrad a Základní škola Praha). Dotazník byl pro učitele dobrovolný. Na ZŠ Lázně Bělohrad byl dotazník vyplněn všemi přítomnými učiteli druhého stupně. Dotazník vyplnilo 9 učitelů. Zatímco na ZŠ Praha z 11 učitelů vyplnili dotazník pouze 3 respondenti.

V tabulce č. 1 je uveden přehled žáků dle jejich pohlaví, věku a typu školy

Věk	ZŠ Praha		ZS Lázně Bělohrad		Celkem
	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	
14 let	12	11	11	12	46
15 let	6	7	10	4	27
16 let	0	1	0	0	1
Celkem	37		37		74

V tabulce č. 2 je uveden přehled učitelů dle pohlaví, délky ped. praxe a typu školy

Délka pedagogické praxe	ZŠ Praha		ZS Lázně Bělohrad		Celkem
	Ženy	Muži	Ženy	Muži	
0 – 10 let	0	0	2	0	2
10 – 20 let	2	0	4	2	8
25 – 35 let	1	0	0	1	2
Celkem	3		9		12

6.2.1 Výsledky výzkumného šetření žáků základních škol

Dotazník je vyhodnocen pomocí tabulek, které jsou přehledně popsány.

1. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) ne

b) ano

Pokud ano, útočníkem byl: a) chlapec b) dívka c) více osob, parta

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	21	57	15	41	36	49
b	16	43	22	59	38	51

Tabulka poukazuje na setkání respondentů se šikanou. Ze 74 dotazovaných respondentů se 36 (49 %) respondentů již někdy se šikanou setkala a 38 (51 %) respondentů se s šikanou nesetkala. Svědky šikany se stávají více žáci na ZŠ Praha (59%). Tedy více než polovina žáků ze ZŠ Praha se staly svědky šikany.

Pokud ano, kdo byl útočníkem

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	7	44	9	41	16	42
b	2	12	4	18	6	16
c	7	44	9	41	16	42

Na obou základních školách jsou převážně útočníky chlapci nebo parta. Z celkového počtu odpovědí (38 respondentů) odpovědělo 6 žáků, že útočníkem byla dívka.

2. Pokud jsi se setkal(a) nebo setkáváš se šikanou, kde se odehrává? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) cestou do školy
- b) cestou ze školy
- c) třída
- d) WC
- e) šatna
- f) jídelna
- g) pokud jinde, tak kde

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	3	8	3	8	6	8
b	6	16	6	16	12	16
c	13	35	22	59	35	47
d	4	11	5	14	9	12
e	6	16	6	16	12	16
f	0	0	1	3	1	1
g	1	3	7	19	8	11

Druhá otázka dotazníkového šetření byla zaměřena na místa, kde se šikana projevila, popřípadě projevuje. Ve stejné míře se na obou školách ubližuje žákům cestou ze školy a cestou do školy. Většina žáků obou škol uvedla, že jim je nejvíce ubližováno ve třídě 47%. 7 žáků (19%) ze ZŠ Praha napsalo, že se šikana odehrává na školních výletech.

3. Stalo se Ti někdy, že přímo Tebe někdo šikanoval? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ne
- b) 1 nebo 2x
- c) 1x za měsíc
- d) 1x týden
- e) skoro každý den

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	26	70	25	68	51	69
b	8	22	8	22	16	22
c	1	3	1	3	2	3
d	0	0	0	0	0	0
e	1	3	3	8	4	5

70% žáků školy ZŠ Praha a 68% žáků ZŠ Lázně Bělohrad nebyli nikdy šikanováni. 3 žáci ZŠ Praha jsou šikanováni téměř každý den, zatímco na ZŠ Lázně Bělohrad uvedl 1 žák, že je šikanován skoro každý den.

4. Pokud jsi se TY stal(a) obětí šikany, v jaké formě to bylo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) kopání
- b) ponižování
- c) ignorování
- d) nadávky
- e) fackování
- f) nucení sloužit jiným pod hrozbou násilí
- g) vydírání – požadování finančních či jiných materiálních služeb
- h) bití
- i) jiná forma, uveď jaká

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	0	0	5	14	5	7
b	7	21	12	32	19	26
c	1	3	1	3	2	3
d	7	19	12	32	19	26
e	3	8	5	14	8	11
f	1	3	2	5	3	4
g	1	3	1	3	2	3
h	1	3	3	8	4	5
i	2	5	3	8	5	7

Tabulka se zabývala otázkou, jakým způsobem je respondentům ubližováno. Na tuto otázku odpovídalo 22 respondentů z celkového počtu 74. Ze ZŠ Lázně Bělohrad odpovědělo 10 žáků a ze ZŠ Praha se obětí šikany stalo 12 žáků. Tito respondenti mohli uvést více možností. Nejčastější odpovědi respondentů byly nadávky, tato odpověď byla uvedena v 19 (26 %) případech, stejný počet byl i odpovědi b) ponižování. Nadávky a ponižování se vyskytuje více v prostředí velkého města (na ZŠ Praha). Tahání do křoví bylo uvedeno ve 2 případech na ZŠ Lázně Bělohrad a na ZŠ Praha uvedli 3 žáci jako jinou formu šikany trhání vlasů.

5. V průměru, jak moc času trávíš na počítači v jednom dnu? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) půl hodiny
- b) hodinu
- c) 1-3 hodiny
- d) Více než 3 hodiny

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	6	16	1	3	7	9
b	8	22	8	22	16	22
c	16	43	14	38	29	39
d	7	19	14	38	21	28

Méně než 1h denně u počítače tráví 6 žáků ZŠ Lázně Bělohrad a 1 žák ZŠ Praha. Z dotazníkového šetření vyplývá, že žáci z velkého města tráví u počítače více času, jelikož více než 3 hodiny stráví 38% žáků ZŠ Praha a o polovinu méně tedy 19% žáků ZŠ Lázně Bělohrad tráví čas u počítače.

6. Co obvykle děláš na internetu? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) tvořím webové stránky
- b) posílám zprávy
- c) chatuju
- d) hraju hry
- e) surfuji
- f) stahuji obrázky/video
- g) stahuji hudbu
- h) jsem na sociálních sítích (např. facebook, Second Life)
- i) posílám emaily
- j) jiné např. _____

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	4	11	9	24	13	18
b	12	33	11	30	23	31
c	24	65	29	78	53	72
d	20	54	20	54	40	54
e	15	41	7	19	22	30
f	18	49	15	41	33	45
g	23	62	28	76	51	69
h	26	70	28	76	54	73
i	7	19	6	16	13	18
j	3	8	0	0	3	4

Výsledky ukazují, že nejvíce žáků ze ZŠ Praha chatuje (78%) a ze ZŠ Lázně Bělohrad navštěvuje sociální síť (70%). Tři žáci ze ZŠ Lázně Bělohrad uvedli, že internet využívají pro věci do školy (ke psaní referátů).

7. Stalo se ti, že jsi byl obětí šikany přes internet či mobilní telefon?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, jakou formou či v jaké podobě se to uskutečnilo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) útočným nebo urážejícím emailem
- b) vytvořením nelichotivých webových stránek o tobě
- c) útočnou nebo zesměšňující sms, mms zprávou
- d) vytvořením pomlouvačného blogu o tobě
- e) vyvěšením nelichotivého videa na internet
- f) zesměšňující fotka
- g) pomlouváním v chatroomu (např. ICQ, Skype)
- h) tebe zesměšňující počítačovou hrou
- i) zesměšněním nebo uražením na sociální síti (např. facebook)
- j) jiné např. _____ .

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	6	16	10	27	16	22
b	31	84	27	73	58	78

Z tabulky je patrné, že se respondenti v 78% nestali obětí šikany přes internet či mobilní telefon.

Pokud ano, v jaké formě

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	0	0	3	8	3	4
b	2	5	1	3	3	4
c	1	3	2	5	3	4
d	2	5	0	0	2	3
e	0	0	0	0	0	0
f	0	0	3	8	3	4
g	0	0	2	5	2	3
h	0	0	0	0	0	0
i	0	0	5	14	5	7
j	0	0	0	0	0	0

U respondentů ZŠ Praha vidíme, že na prvním místě dominuje zesměšnění či uražení na sociální síti. Na ZŠ Lázně Bělohrad 2 žáci zažili kyberšikanu ve formě vytvoření pomlouvačného blogu o nich a 2 respondenti ve formě vytvoření nelichotivých webových stránek o nich.

8. Komu jsi se svěřil(a) nebo komu by ses svěřil(a), že ses stal(a) obětí šikany? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) učiteli
- b) rodičům
- c) sourozenci
- d) kamarádovi
- e) někomu jinému, komu
- f) nikomu

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	12	32	8	22	20	27
b	26	70	18	49	44	60
c	7	19	3	8	10	14
d	14	38	14	38	28	38
e	1	3	3	8	4	5
f	5	14	15	41	20	27

Podle výzkumu dotazníkového šetření by situaci, kdy by byli sami žáci šikanováni, řešili takto: celých 70 % žáků by se svěřilo rodičům na ZŠ v Lázních Bělohradě, zatímco na ZŠ v Praze by svěřilo pouze 49 % žáků svým rodičům. 41 % respondentů by se nikomu nesvěřilo na ZŠ Praha a na ZŠ Lázně Bělohrad 14 % respondentů by se se svým problémem nikomu nesvěřili.

U možnosti někomu jinému, komu se vyskytovaly následující možnosti:

Přítelkyni uvedli jako odpověď 3 respondenti ze ZŠ Praha a 1 žák ze ZŠ Lázně Bělohrad.

9. Hovořil někdo s Vámi ve škole o problému šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) ano

kdo?

b) ne

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	31	84	33	89	64	87
b	6	16	4	11	10	13

Převážná většina žáků (87%) uvedla, že s nimi ve škole o šikaně hovoří. V ZŠ Lázně Bělohrad se nejčastěji jednalo o pedagogy (27x učitel) 3 žáci uvedli školního psychologa a 1 žák školního metodika. 16% žáků odpovědělo záporně, z čehož vyplývá, že buď zrovna chyběli nebo nedávali ve škole pozor a nebo prostě zapomněli. Více se o této problematice mluví na ZŠ Praha 89% z 37 respondentů odpovědělo kladně. Tady žáci uváděli, že o šikaně s nimi mluví také nejvíce pedagogové (22x učitel), 7 žáků uvedlo Policii České republiky na školní besedě a 4 žáci napsali, že nevědí.

10. Dokázal(a) by ses zastat oběti šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) ano

b) ne

c) nevím

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	29	78	22	59	51	69
b	1	3	5	14	6	8
c	7	19	10	27	17	23

69% ze 74 respondentů si myslí, že by se dokázali zastat oběti šikanování. Je pravděpodobné, že se žáci v této otázce přecenili, jelikož by výskyt šikany na základních školách nemohl být tak vysoký. Nejvíce si studenti „věří“ na ZŠ Lázně Bělohrad, kde kladně odpovědělo 78% z 37 respondentů. Jen 1 student odpověděl záporně a 7 studentů neví. Naopak méně „stateční“ jsou na ZŠ Praha, kde kladně odpovědělo 59% z 37 respondentů, 5 žáků odpovědělo záporně a 10 respondentů neví.

11. Dokázal(a) bys šikanování ohlásit? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

Školy	ZŠ Lázně Bělohrad		ZŠ Praha		Celkem	
	počet	%	počet	%	počet	%
a	18	49	13	35	31	42
b	4	11	5	14	6	8
c	15	41	17	46	32	43

42% žáků obou typu škol si myslí, že by dokázali šikanování ohlásit. 43% žáků neví, zda by šikanování ohlásili. 2 žáci ze ZŠ Praha na tuto otázku neodpověděli vůbec.

12. Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve školách? Napiš vlastními slovy.

Respondenti ze ZŠ Praha tuto otázku spíše odbyli, většina nechtěla pravděpodobně přemýšlet a moc toho psát.

Bohužel 28 žáků napsalo, že nevědí, nic se nedá dělat či nepřemýšlím o tom.

4 žáci jsou pro sníženou známku z chování či vyloučení ze školy

2 žáci by zvýšili dozor

2 respondenti by zavedli civilní hlídky (sami žáci by dělali dozor mezi sebou)

1 respondent by snížil počet žáků ve třídě

Na ZŠ Lázně Bělohrad byli žáci více sdílnější, někteří ze žáků se nad otázkou opravdu zamysleli.

5 žáků si myslím, že se o šikaně málo mluví a pro její odstranění by mohlo pomoci více o tomto patologickém jevu hovořit.

5 žáků by zvýšili dozor a zavedli kamery.

2 žáci by podpořili práci ve skupinách, v kolektivu.

2 respondenti vidí problém v učitelích, kteří málo žákům naslouchají.

3 žáci jsou pro zavedení uniforem.

3 respondenti psali odpovědi jako šikanovat agresory, vrátit jim to.

13 respondentů napsalo nevím, nic, netuším.

1 respondent napsal: „Agresora vyloučil ze školy třeba na týden, rodiče by museli mít týden dovolenou a učit se s agresorem doma. Byli by naštvaní, že nemohou vydělávat peníze a agresora by potrestali.“

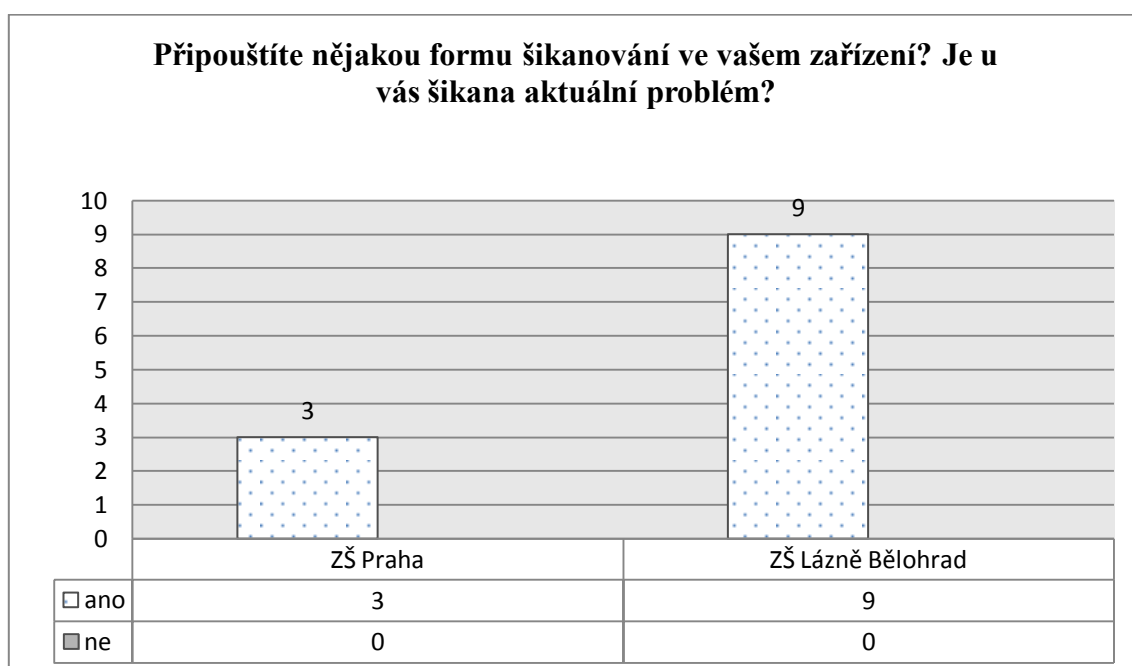
6.2.2 Výsledky výzkumného šetření učitelů základních škol

Jednotlivé otázky jsou zpracovány do přehledného grafu.

1. Připouštíte nějakou formu šikanování ve vašem zařízení? Je u vás šikana aktuální problém?

a) ano

b) ne

Uvedené odpovědi dokazují, že pedagogičtí pracovníci připouštějí ve svém zařízení určitou formu šikany. Pedagogičtí pracovníci uvedli, že se všichni setkali se šikanou a problém je aktuální v jejich zařízení.

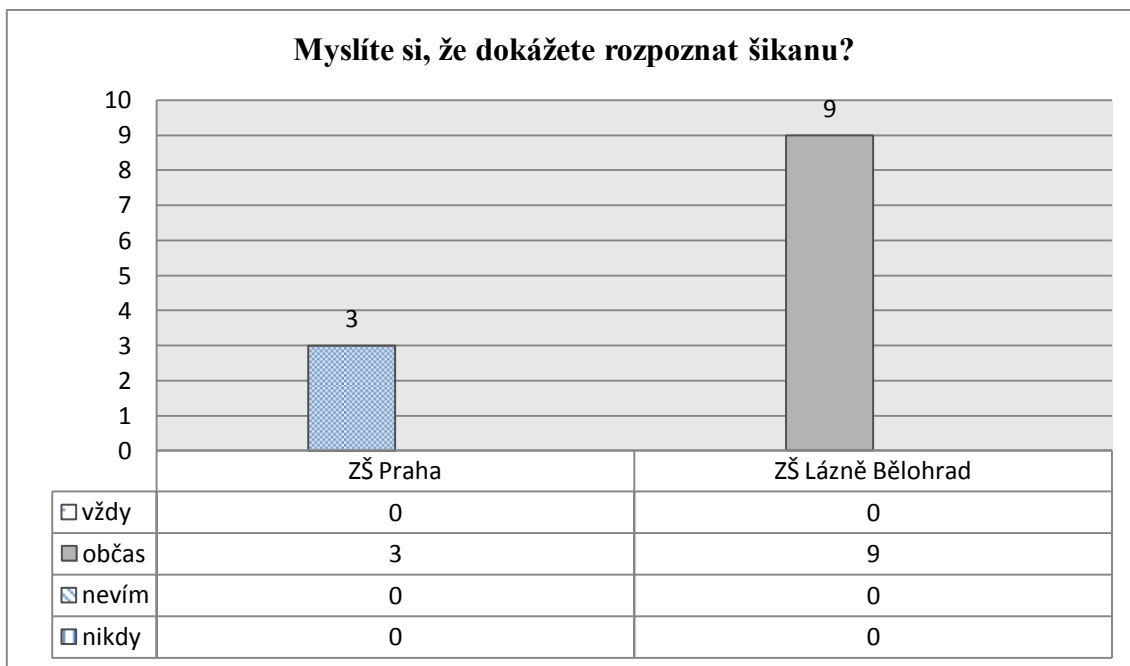
2. Myslíte si, že dokážete rozpoznat šikanu?

a) vždy

b) občas

c) nevím

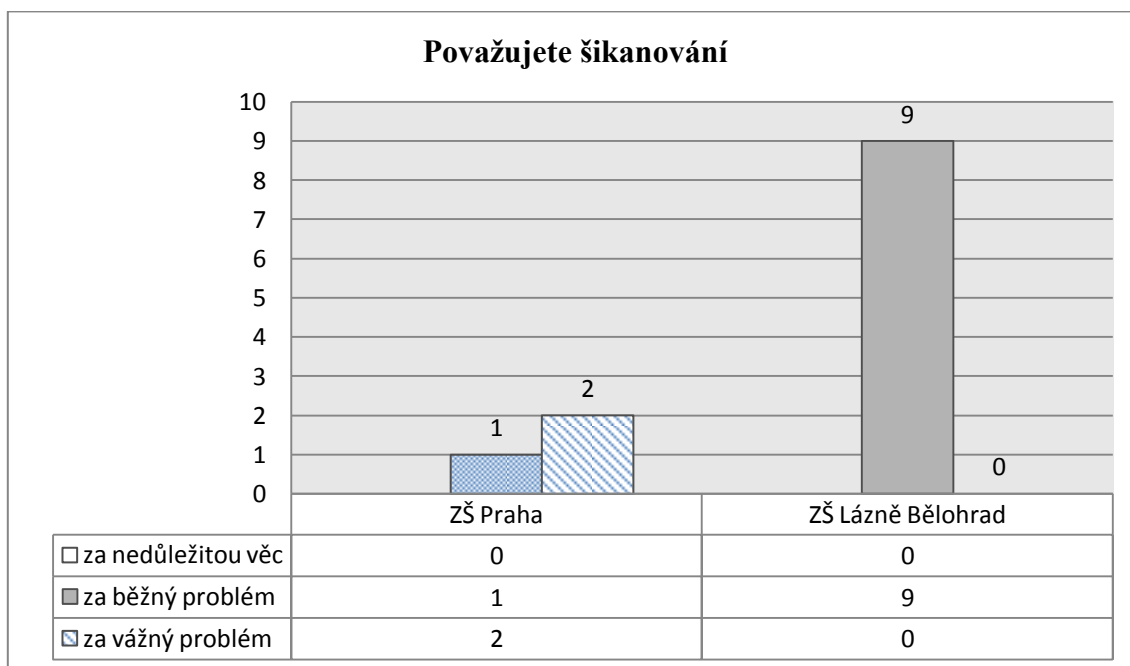
d) nikdy

Zde se opět učitelé z obou škol shodli na stejné odpovědi, myslí si, že šikanu dokážou občas poznat.

3. Považujete šikanování

- za nedůležitou věc
- za běžný problém
- za vážný a nebezpečný problém

U ot. 3 už byly odpovědi různé, na ZŠ Lázně Bělohrad všichni učitelé odpověděli, že šikana považují za vážný a nebezpečný problém. Na ZŠ v Praze 1 pedagog odpověděl, že se jedná o běžný problém a ostatní učitelé odpověděli též, že šikana je vážný a nebezpečný problém.

4. Vyjmenujte, prosím, stádia šikanování:

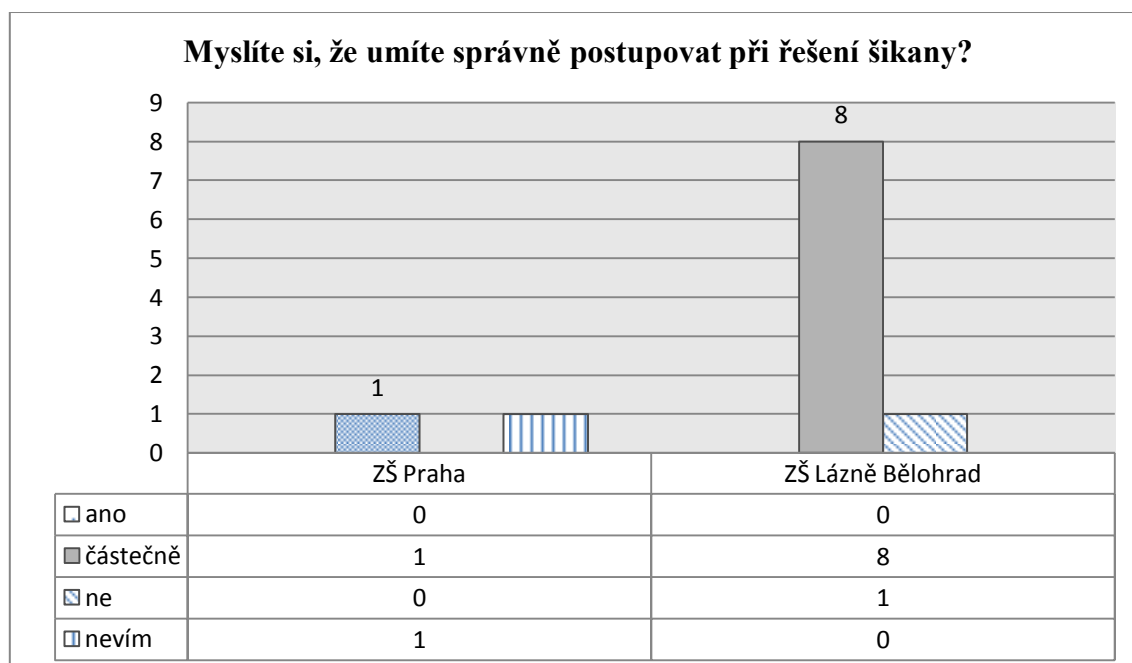
.....
 U této otevřené otázky 2 pedagogové ZŠ Praha věděli, že existuje 5 stádií a jeden pedagog je dokonce i vyjmenoval. Na ZŠ Lázně Bělohrad 1 učitel odpověděl správně, 1 pedagog neodpověděl vůbec, ostatní odpovědi byly špatné.

5. Myslíte si, že umíte správně postupovat při řešení šikany?

- a) ano
- b) částečně
- c) ne
- d) nevím

Jestliže ano, kde jste získal/a/ znalosti a metodické zkušenosti?

/u časopisů, knih, televizních a rozhlasových pořadů, kursů, škol napište, prosím, název/

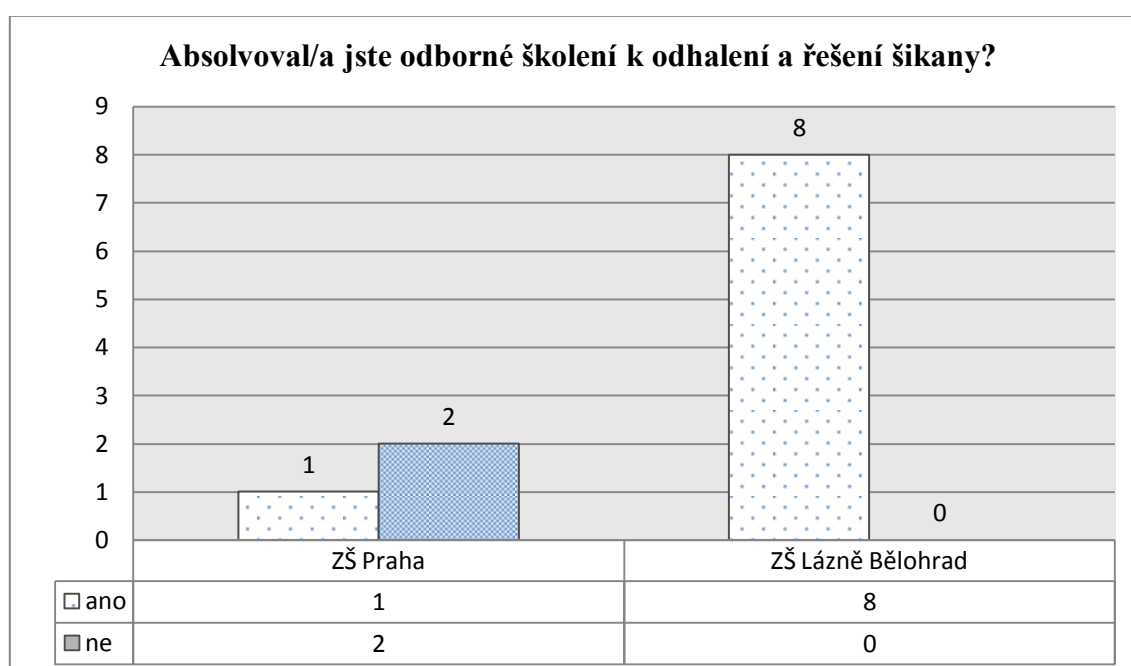

Dotazníkové šetření ukázalo, že na ZŠ Lázně Bělohrad si 8 učitelů myslí, že umějí postupovat jen částečně a 1 pedagog odpověděl, že postupovat při řešení šikany neumí. Podobně je tomu i na ZŠ Praha. Vzdělání většina učitelů získala z knih a časopisů, ale ani jeden pedagog nenapsal název či autora knihy.

6. Absolvoval/a jste odborné školení k odhalení a řešení šikany?

a) ano

b) ne

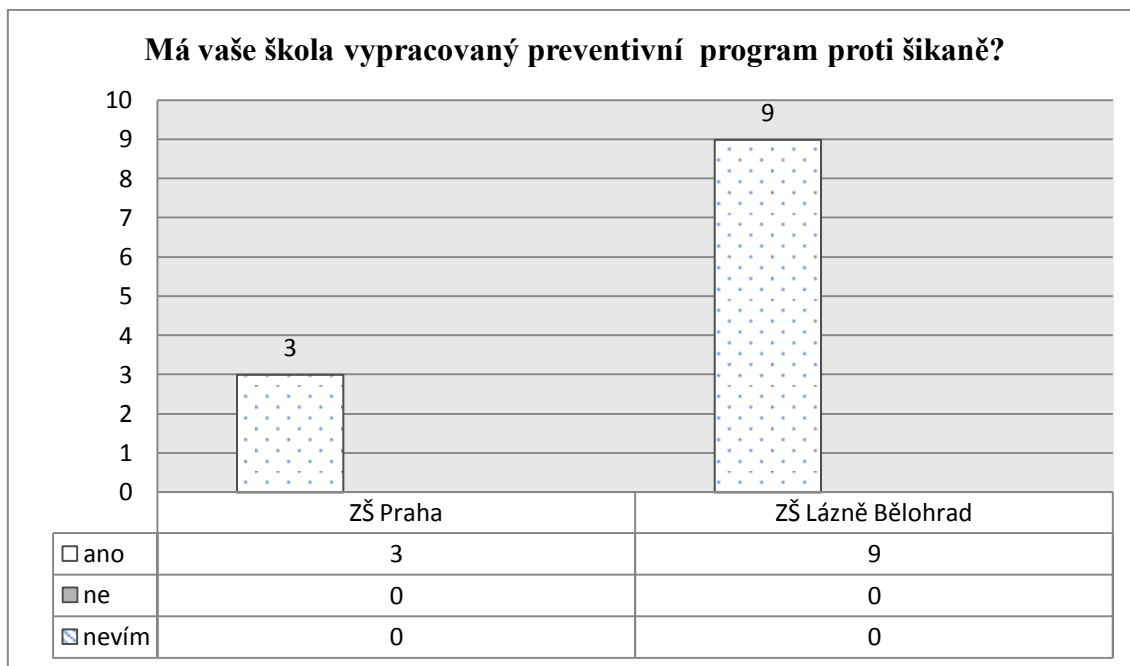
V této otázce se školy v odpovědích liší. Na ZŠ Lázně Bělohrad uvedli učitelé, že prošli odborným školením k řešení šikany, jen 1 pedagog neodpověděl vůbec. Na ZŠ Praha školením prošel 1 ze 3 respondentů.

7. Má vaše škola vypracovaný preventivní program proti šikaně?

a) ano

b) ne

c) nevím

Na tuto otázku odpovědělo 12 z 12 respondentů kladně. Všichni pedagogové jsou seznámeni s minimálně preventivním programem proti šikaně.

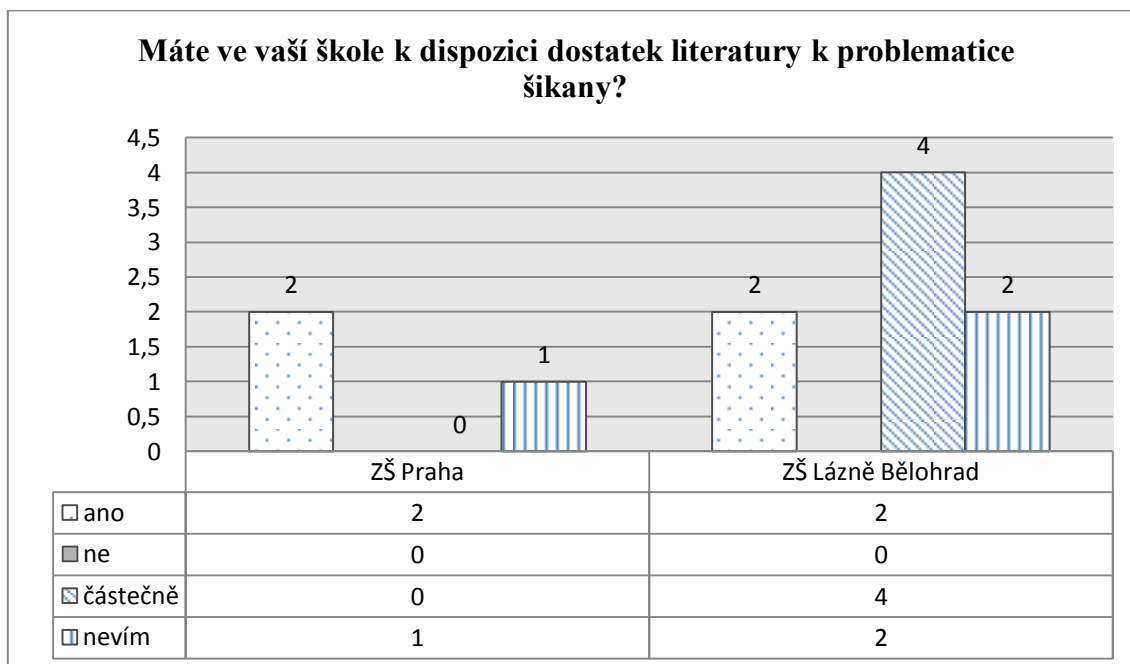
8. Jaká opatření jste v rámci tohoto programu doposud udělali?

.....

U respondentů obou škol byly odpovědi podobné, učitelé napsali, že spolupracují s výchovným poradcem a metodikem prevence při rozhovorech a besedách s dětmi. Snaží se se žáky hovořit o šikaně a informují je, na koho se v případě šikany mohou obrátit.

9. Máte ve vaší škole k dispozici dostatek literatury k problematice šikany?

- a) ano
- b) ne
- c) částečně
- d) nevím

Z výsledků zpracovaných odpovědí vyplynulo, že více než polovina dotazovaných neví, zda jejich škola nabízí literaturu k této problematice. Dostatek literatury potvrdili jen čtyři účastníci dotazníku.

6.3 Ověření hypotéz

Před provedením výzkumného šetření bylo stanoveno, na základě vlastní zkušenosti a znalosti prostředí autorkou diplomové práce, 8 hypotéz .

Ověření hypotéz dle výzkumného šetření žáků základních škol

Ověření hypotézy č. 1

Tomuto tvrzení odpovídá otázka číslo 1 dotazníkového šetření žáků. Ve škole v Praze odpovědělo 59% žáků formou dotazníku, že bylo jejich spolužákovi ubližováno někým ze školy. Lepších výsledků bylo zjištěno na ZŠ Lázně Bělohrad, kde 43% žáků bylo svědky toho, že někdo ze školy ubližoval jejich spolužákovi. U obou základních škol byli daleko častěji útočníky šikany svých spolužáků spíše chlapci nebo parta. Tedy hypotéza byla potvrzena, výskyt šikany na ZŠ Lázně Bělohrad je menší než ZŠ Praha. Žáci z velkých měst se navzájem tolik neznají jako děti z malých měst a učitelé nemají takovou přehlednost o dění ve třídě i mimo školu, což může být jeden z důvodů vyššího výskytu šikany na ZŠ Praha.

Ověření hypotézy č. 2

Tato hypotéza se potvrdila v otázce číslo 5 dotazníkového šetření žáků. Téměř o polovinu více žáků z Prahy stráví denně více než 3 hodiny na PC než žáci z malého městečka Lázně Bělohrad. U počítače tráví děti čas denně nebo téměř denně. Počítač sám o sobě je jen nástroj, který neubližuje. Záleží tedy na rodičích, jakým způsobem vedou své dítě k práci s ním. Proto by měli rodiče dbát na to, aby komunikace dítě – rodič nepřerostla v komunikaci dítě – počítač. Negativním jevem nadměrného vysedávání dítěte u počítače jsou úniky do virtuální reality a někdy i úbytek citovosti ve vztazích k ostatním lidem.

Ověření hypotézy č. 3

Úroveň informovanosti v oblasti šikany je u dotazovaných respondentů téměř stejná. Tomuto tvrzení odpovídá otázka číslo 10 dotazníkového šetření žáků. Výsledky u obou škol jsou velmi blízké, a není mezi nimi velký rozdíl. Výsledky hypotézy jsou sporné, na obou základních školách učitelé se žáky o šikaně hovoří, ale na ZŠ Praha navíc 19 % žáků napsalo, že se účastnili besedy o šikaně, kterou organizovala Městská

police. Tedy informovanost žáků o šikaně je podobná, na ZŠ Praha informují žáky nejen pedagogové, ale jsou pro ně, dle žáků, pořádány i besedy.

Ověření hypotézy č. 4

Tato hypotéza byla potvrzena. Na ZŠ Lázně Bělohrad by se svěřilo rodičům 70%. Dítě má k rodičům silnější citový vztah, větší důvěru, jistotu, a proto se svěří spíše jim. Zatímco na ZŠ Praha by se rodičům svěřilo pouhých 49 % a 41% žáků v Praze by se nesvěřili nikomu. Důvodem, proč se žáci na ZŠ v Praze nechtějí nikomu svěřovat může být negativní vztah v rodině. V Praze je nejvyšší rozvodovost, zatímco nejnižší rozvodovost je ve Východočeském kraji dle Českého statistického úřadu.

Ověření hypotéz dle výzkumného šetření učitelů základních škol

Ověření hypotézy č. 5

Po zpracování a analýze dat by se dalo obecně tvrdit, že hypotéza byla z velké části potvrzena. Úplně všichni učitelé se setkali na školách s nějakou formou šikany.

Ověření hypotézy č. 6

Hypotéza byla potvrzena, školy ani samotní pedagogičtí pracovníci nejsou připraveni v oblasti řešení šikany. V otázce připravenosti školy a pedagogů řešit tento závažný školní problém, dle výpovědí pedagogických pracovníků „jejich“ zařízení není v otázce šikany připraveno na takové úrovni, aby ochránilo děti před ničivými důsledky tohoto nežádoucího fenoménu. Samotní pedagogičtí pracovníci taktéž nejsou odborně připraveni čelit nástrahám šikany, která se nepochybně v prostředí škol a školských zařízení v jisté, námi jen těžko zjistitelné, míře vyskytuje. Sice školením prošla většina pedagogů, ale sami předpokládají, že řešit šikanu umějí jen částečně, někteří potvrdili, že postupovat při řešení šikany správně neumí či nevědí jak postupovat.

ZÁVĚR

Diplomová práce byla rozdělena na část teoretickou a praktickou (výzkumné šetření). Teoretická část se nejprve zabývala pojmy jako šikana, agrese s uvedením několika možných definic. Dále diplomová práce popisovala příčiny a podmínky, které vedou ke vzniku šikany. Důležitou podkapitolou jsou také varovné signály, díky kterým můžeme včas šikanu odhalit. V teoretické části této práce jsme se seznámili, jak rozpoznat charakter aktérů šikany, tedy agresora a oběti, jaký dopad mohou mít následky na oběti šikany a v neposlední řadě především se správnou prevencí, postupem a metodami při řešení tohoto problému.

V praktické části práce byl řešen problém výskytu šikany na 2. stupni základních škol, na pohledy pedagogických pracovníků zařízení k tomuto problému a jejich připravenosti jej řešit. Již zmiňovaný výzkum probíhal v říjnu 2012 na dvou základních školách. Byla to Základní škola K. V. Raise ve městě Lázně Bělohrad a Základní škola Špitálská v Praze. Celkový počet dotazovaných respondentů činil 74 žáků a 12 učitelů. Ve výzkumné části byly stanoveny cíle a hypotézy výzkumného šetření. Výzkum byl rozdělen na dvě části.

První část výzkumného šetření žáků zmapovala výskyt šikany na základních školách a v porovnání s výzkumem Koláře na základních školách dopadli obě školy dobře. Kolář uvádí, že téměř 41% žáků se stalo obětí šikany, na základních školách se stalo obětí šikany 32% na ZŠ Praha a na ZŠ Lázně Bělohrad 27% žáků. Výzkumem bylo zjištěno, že je nutné soustavné zvyšování a zkvalitňování informovanosti žáků, které umožní preventivní předcházení daného problému. Současný výsledek 86,5% informovaných žáků, je vzhledem k této závažné problematice uspokojivý. Přesto přednášky ve škole je důležité obohatit diskusí s aktivní účastí žáků, aby nedocházelo k jednostrannému informačnímu toku a monologu řečníka. Šikana je patologický jev, který samozřejmě existuje, a neměl by být něčím, o čem se nesmí mluvit, co je pro nás tabu. Právě naopak, měl by se klást větší důraz na to, aby děti o tomto problému byly co nejvíce informovány a aby jich co nejméně muselo zažívat strach ze školního prostředí.

Druhá část praktické části se realizovala dotazníkovou formou určenou pro pedagogické pracovníky k účelu zjištění ověření výše stanovených hypotéz.

Obě hypotézy byly potvrzeny, otázkou ovšem zůstává, nakolik upřímně odpovídali dotazovaní pedagogičtí pracovníci a v jaké míře byla angažovanost a chuť pedagogů při vyplňování dotazníku. Neupřímnost a neochota pedagogů při vyplňování totiž mohla značně zkreslit výsledky šetření. Důvod tohoto zkreslujícího podnětu vidím v obecné neoblíbenosti tématu a ne zcela pozitivní atmosféry zařízení, především na ZŠ Špitálská Praha, kde dotazník vyplnili pouze 3 učitelé.

Obě základní školy spolupracují s různými organizacemi v rámci prevence šikany na jejich základní škole a snaží se pro žáky vytvořit, prostřednictvím preventivních programů, besed a přednášek, takové prostředí školy, kde se budou žáci cítit bezpečně. Šikana se netýká pouze našich škol, ale je problémem globálním. Je důležité informovat nejen učitele, ale především také rodiče, děti a celou širokou veřejnost.

Za největší přínos své diplomové práce považuji to, že o výsledky výzkumu projeví zájem obě základní školy, na kterých byl výzkum vykonáván. Při zpracovávání diplomové práce jsem došla k závěru, že šikanování je problémem společenským, pedagogickým, psychologickým a sociologickým. Dotknout se může každého z nás. Řešení tohoto problému závisí na všech zúčastněných – společnosti, škole, školských zařízeních, pedagogích, rodičích a především na dětech.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BENDL, S. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV, 2003. ISBN 80-86642-08-9.

ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. 1. vyd. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1999. ISBN 80-902614-1-8.

HARTL, P. a H. HARTLOVÁ. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

CHROMÝ, J. *Kriminalita páchaná na mládeži : aktuální jevy a nová právní úprava v České republice*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-825-3.

KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X.

KOLÁŘ, M. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

MARTÍNEK, Z. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2310-5.

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: jak dát ve škole dětem pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.

ŘÍČAN, P. a P. JANOŠOVÁ. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2991-6.

Seznam použitých zahraničních zdrojů

OLWEUS, D. *Bullying at school. What we know and what we can do.* Oxford: Blackwell, 1993.

Seznam použitých internetových zdrojů

MINIMALIZACE ŠIKANY. Informační portál o šikaně na školách. Dostupné z: <http://www.minimalizacesikany.cz/o-nas/57-o-nas-clanky/290-kdo-projekt-realizuje>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000 – 22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/metodicky-pokyn-k-sikanovani>

PHILIPPOVÁ, L. a P. JANOŠOVÁ. Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém. Brno: Tribun, 2009. ISBN 978-80-7399-857-8. Dostupné z: http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf

SILNÍ BEZ NÁSILÍ. Podpora pozitivního sociálního klimatu ve školách. Dostupné z: <http://www.silnibeznasili.cz/o-projektu/>

TRESTNÍ ZÁKONÍK. Business center.cz. [online] c2010, poslední revize. 15. 7. 2010 [cit. 2011-03-14]
Dostupné z: <<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestnizakonik>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Dotazník pro žáky – vzor.....	I
Příloha B – Dotazník pro žáky – ukázka vyplněného dotazníku.....	V
Příloha C – Dotazník pro učitele – vzor.....	IX
Příloha D – Dotazník pro učitele – ukázka vyplněného dotazníku.....	XI

Příloha A – Dotazník pro žáky – vzor

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY – VZOR

Milí žáci,

jmenuji se Iva Jobánková a studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. V současné době zpracovávám diplomovou práci na téma Agrese (šikana) u žáků základních škol. Součástí mé diplomové práce je i výzkumné šetření. Z tohoto důvodu bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto dotazníku.

Odpovídejte upřímně, dotazník je anonymní (tajný), slouží pouze k výzkumu.
NEPODEPISUJ SE!

Definice šikany

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí, - strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepríjemňovat život i jinak, nahrávat tě, fotit tě a záznam pak zveřejňovat v elektronických médiích.

Pohlaví (zakroužkuj): dívka - chlapec

.....

Věk:

.....

1. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ne
- b) ano

Pokud ano, útočníkem byl: a) chlapec b) dívka c) více osob, parta

2. Pokud jsi se setkal(a) nebo setkáváš se šikanou, kde se odehrává? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) cestou do školy
- b) cestou ze školy
- c) třída
- d) WC
- e) šatna
- f) jídelna
- g) pokud jinde, tak kde

3. Stalo se Ti někdy, že přímo Tebe někdo šikanoval? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ne
- b) 1 nebo 2x
- c) 1x za měsíc
- d) 1x týden
- e) skoro každý den

4. Pokud jsi se TY stal(a) obětí šikany, v jaké formě to bylo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) kopání
- b) ponižování
- c) ignorování
- d) nadávky
- e) fackování
- f) nucení sloužit jiným pod hrozbou násilí
- g) vydírání – požadování finančních či jiných materiálních služeb
- h) bití
- i) jiná forma, uveď jaká

5. V průměru, jak moc času trávíš na počítači v jednom dnu? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) půl hodiny
- b) hodinu
- c) 1-3 hodiny
- d) Více než 3 hodiny

6. Co obvykle děláš na internetu? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) tvořím webové stránky
- b) posílám zprávy
- c) chatuju
- d) hraju hry
- e) surfuji
- f) stahuji obrázky/video
- g) stahuji hudbu
- h) jsem na sociálních sítích (např. facebook, Second Life)
- i) posílám emaily
- j) jiné např. _____

7. Stalo se ti, že jsi byl obětí šikany přes internet či mobilní telefon?

- a) ano
- b) ne

Pokud ano, jakou formou či v jaké podobě se to uskutečnilo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) útočným nebo urážejícím emailem
- b) vytvořením nelichotivých webových stránek o tobě
- c) útočnou nebo zesměšňující sms, mms zprávou
- d) vytvořením pomlouvačného blogu o tobě
- e) vyvěšením nelichotivého videa na internet
- f) zesměšňující fotka
- g) pomlouváním v chatroomu (např. ICQ, Skype)
- h) tebe zesměšňující počítačovou hrou
- i) zesměšněním nebo uražením na sociální síti (např. facebook)
- j) jiné např. _____

8. Komu jsi se svěřil(a) nebo komu by ses svěřil(a), že ses stal(a) obětí šikany? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) učiteli
- b) rodičům
- c) sourozenci
- d) kamarádovi
- e) někomu jinému, komu
- f) nikomu

9. Hovořil někdo s Vámi ve škole o problému šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
kdo?
- b) ne

10. Dokázal(a) by ses zastat oběti šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

11. Dokázal(a) bys šikanování ohlásit? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

12. Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve školách? Napiš vlastními slovy.

Příloha B – Dotazník pro žáky – ukázka vyplněného dotazníku

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY – UKÁZKA VYPLNĚNÉHO DOTAZNÍKU

Milí žáci,

jmenuji se Iva Jobánková a studuji na Univerzitě Jana Amose Komenského v Praze. V současné době zpracovávám diplomovou práci na téma "Šikana ve školním prostředí". Součástí mé diplomové práce je i výzkumné šetření. Z tohoto důvodu bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto dotazníku.

Odpovídejte upřímně, dotazník je anonymní (tajný), slouží pouze k výzkumu.
NEPODEPISUJ SE!

Definice šikany

Za šikanování se považuje to, když jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně, ubližuje druhým. Znamená to, že ti někdo, komu se nemůžeš ubránit, dělá co je ti nepříjemné, co tě ponižuje, nebo to prostě bolí, - strká do tebe, nadává ti, schovává ti věci, bije tě. Ale může ti znepříjemňovat život i jinak, nahrávat tě, fotit tě a záznam pak zveřejňovat v elektronických médiích.

Pohlaví (zakroužkuj): dívka - chlapec

.....

Věk:
.....15.....

1. Byl(a) jsi svědkem toho, že je ubližováno tvému spolužákovi jinými spolužáky ze školy? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) ne

b) ano

Pokud ano, útočníkem byl: a) chlapec b) dívka c) více osob, parta

2. Pokud jsi se setkal(a) nebo setkáváš se šikanou, kde se odehrává? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

a) cestou do školy

b) cestou ze školy

c) třída

d) WC

e) šatna

f) jídelna

g) pokud jinde, tak kde

3. Stalo se Ti někdy, že přímo Tebe někdo šikanoval? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) ne

b) 1 nebo 2x

c) 1x za měsíc

d) 1x týden

e) skoro každý den

4. Pokud jsi se TY stal(a) obětí šikany, v jaké formě to bylo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

a) kopání

b) ponižování

c) ignorování

d) nadávky

e) fackování

f) nucení sloužit jiným pod hrozbou násilí

g) vydírání – požadování finančních či jiných materiálních služeb

h) bití

i) jiná forma, uveď jaká

5. V průměru, jak moc času trávíš na počítači v jednom dnu? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

a) půl hodiny

b) hodinu

c) 1-3 hodiny

d) Více než 3 hodiny

6. Co obvykle děláš na internetu? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) tvořím webové stránky
- b) posílám zprávy
- c) chatuju
- d) hraju hry
- e) surfuji**
- f) stahuji obrázky/video
- g) stahuji hudbu
- h) jsem na sociálních sítích (např. facebook, Second Life)
- i) posílám emaily
- j) jiné např. _____

7. Stalo se ti, že jsi byl obětí šikany přes internet či mobilní telefon?

- a) ano
- b) ne**

Pokud ano, jakou formou či v jaké podobě se to uskutečnilo? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) útočným nebo urážejícím emailem
- b) vytvořením nelichotivých webových stránek o tobě
- c) útočnou nebo zesměšňující sms, mms zprávou
- d) vytvořením pomlouvačného blogu o tobě
- e) vyvěšením nelichotivého videa na internet
- f) zesměšňující fotka
- g) pomlouváním v chatroomu (např. ICQ, Skype)
- h) tebe zesměšňující počítačovou hrou
- i) zesměšněním nebo uražením na sociální síti (např. facebook)
- j) jiné např. _____

8. Komu jsi se svěřil(a) nebo komu by ses svěřil(a), že ses stal(a) obětí šikany? Zde můžeš zakroužkovat více odpovědí.

- a) učitel
- b) rodičům**
- c) sourozenci
- d) kamarádovi
- e) někomu jinému, komu
- f) nikomu

9. Hovořil někdo s Vámi ve škole o problému šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano**
kdo?učitel.....
- b) ne

10. Dokázal(a) by ses zastat oběti šikanování? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

11. Dokázal(a) bys šikanování ohlásit? Zakroužkuj odpověď, která je pravdivá.

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

12. Co by podle tebe mohlo pomoci odstranit šikanování ve školách? Napiš vlastními slovy.

Především učitelé by měli být ve škole čestní a řešit problém a ne se mu vyhýbat. Všechny děti pořádně ve škole motivovat, myslím si, že toto by alespoň trochu pomohlo.

Příloha C – Dotazník pro učitele – vzor

DOTAZNÍK PRO UČITELE – VZOR

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
dovoluji si Vás požádat o spolupráci při výzkumu výskytu šikany na základních školách. Odpovídejte, prosím, upřímně, dotazník je anonymní a jeho vyplnění Vám nezabere mnoho času.

Iva Jobánková, studentka
Univerzity J.A. Komenského
obor Speciální pedagogika

Délka pedagogické praxe:

muž - žena

1. Připouštíte nějakou formu šikanování ve vašem zařízení? Je u vás šikana aktuální problém?

- a) ano
- b) ne

2. Myslíte si, že dokážete rozpoznat šikanu?

- a) vždy
- b) občas
- c) nevím
- d) nikdy

3. Považujete šikanování

- a) za nedůležitou věc
- b) za běžný problém
- c) za vážný a nebezpečný problém

4. Vyjmenujte, prosím, stádia šikanování:

.....
.....
.....

5. Myslíte si, že umíte správně postupovat při řešení šikany?

- a) ano
- b) částečně
- c) ne
- d) nevím

Jestliže ano, kde jste získal/a/ znalosti a metodické zkušenosti?

/u časopisů, knih, televizních a rozhlasových pořadů, kursů, škol napište, prosím, název/

.....
.....

6. Absolvoval/a jste odborné školení k odhalení a řešení šikany?

- a) ano
- b) ne

7. Má vaše škola vypracovaný preventivní program proti šikaně?

- a) ano
- b) ne
- c) nevím

8. Jaká opatření jste v rámci tohoto programu doposud udělali?

.....
.....

9. Máte ve vaší škole k dispozici dostatek literatury k problematice šikany?

- a) ano
- b) ne
- c) částečně
- d) nevím

Příloha D – Dotazník pro učitele – ukázka vyplněného dotazníku

DOTAZNÍK PRO UČITELE – UKÁZKA VYPLNĚNÉHO DOTAZNÍKU

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,
dovoluji si Vás požádat o spolupráci při výzkumu výskytu šikany na základních školách.

Odpovídejte, prosím, upřímně, dotazník je anonymní a jeho vyplnění Vám nezabere mnoho času.

Iva Jobánková, studentka
Univerzity J.A. Komenského
obor Speciální pedagogika

Délka pedagogické praxe:**18 let**.....

muž - **žena**

1. Připouštíte nějakou formu šikanování ve vašem zařízení? Je u vás šikana aktuální problém?

- a) **ano**
- b) ne

2. Myslíte si, že dokážete rozpoznat šikanu?

- a) vždy
- b) **občas**
- c) nevím
- d) nikdy

3. Považujete šikanování

- a) za nedůležitou věc
- b) za běžný problém
- c) **za vážný a nebezpečný problém**

4. Vyjmenujte, prosím, stádia šikanování:

.....slovní, fyzická.....
.....

5. Myslíte si, že umíte správně postupovat při řešení šikany?

- a) ano
- b) částečně**
- c) ne
- d) nevím

Jestliže ano, kde jste získal/a/ znalosti a metodické zkušenosti?

/u časopisů, knih, televizních a rozhlasových pořadů, kursů, škol napište, prosím, název/

.....vlastní studium časopisů, knih.....
.....
.....

6. Absolvoval/a jste odborné školení k odhalení a řešení šikany?

- a) **ano**
- b) ne

7. Má vaše škola vypracovaný preventivní program proti šikaně?

- a) **ano**
- b) ne
- c) nevím

8. Jaká opatření jste v rámci tohoto programu doposud udělali?

.....spolupráce se školním preventistou.....
.....

9. Máte ve vaší škole k dispozici dostatek literatury k problematice šikany?

- a) **ano**
- b) ne
- c) částečně
- d) nevím

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Iva Jobánková

Obor: Speciální pedagogika

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Agrese (šikana) u žáků základních škol

Rok: 2013

Počet stran textu: 71

Celkový počet stran příloh: 12

Počet titulů českých použitých zdrojů: 9

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: PeadDr. Viola Rašínová